

Передплатіть «Українську літературну газету» на 2019 рік!

ТЕМНА ДОБА
У ДЗЕРКАЛІ
СУЧАСНОСТІ

03

Петлюра та
єврейські
погроми

04

Пам'яті Бориса
Нечереди

09

№11
(251)

6 червня 2019

ШАКУВАТИ ТРАДИЦІЮ
І ЛАМАТИ СТЕРЕОТИПИ

Українська

літературна газета

www.litgazeta.com.ua

Виходить з 9 жовтня 2009 року

ПАМ'ЯТІ ДМИТРА КРЕМЕНЯ

Віталій ГОЛОЖА

Хто може бути кращою оцінкою ліч мови, ніж її рідна? Навіть такою, як наша. Тому що оцінює її не тільки суцільно, а якби якусь цілість мови? І не сто поет, а воно, щоб отримати здобутки якоїсь окремої оцінки і шанувальників. Творять твори якби не вважали її багатьох людей. Але, якщо це лише слова, то вони вважалися деколи і не могли оцінити багатогранну людську сутність. А якщо це видатний поет, то, може, й гріх за це братися... Але, напевне, ще більший гріх про то мовчати, не віддавши належне людині видатній. Такою людиною, на мою думку, і є Дмитро Дмитрович Кремін.

Мій друг Дмитро Кремін... Я знаю багатьох людей, які так говорять, ще більше людей не вважають за потрібне виносити на загал свої почуття. Але, як не дивно це може видаватися, то дійсно так, у Дмитра Креміня дуже багато друзів, і мені зовсім не відомі його вороги. Думаю, що таких не було.

Що стосується мене, я теж тішу себе тим, що можу повторити за іншими: мій друг Дмитро Кремін. Я

маю на це право хотіти, бо він сам писав про це в одній збірці своїх творів. І не маю жадати всіх моїх поборників, маю у дар їхні твори, але, грішний, вірші і поеми Дмитра Креміня виділяю від інших своєю увагою. І не лише тому, що він визнаний поет і письменницькими організаціями, і цінителями поезії, і державою, про що свідчить отримана ним найвищою письменницькою нагородою України, Шевченківська премія.

07

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
«УКРАЇНСЬКУ
ЛІТЕРАТУРНУ
ГАЗЕТУ»

Інформація
про передплату на «УЛГ» –
у Каталозі видань України на 2019 рік

Газета виходить
двічі на місяць
по п'ятницях.

Передплатний індекс
49118

Передплатна ціна на 2019 рік
для США й Канади –
100 амер. дол.

Виставляючи чек на Smoloskyp (uhl),
передплату просимо надсилати
на адресу:
Smoloskyp (uhl), P. O. Box 561,
Ellicott City, MD 21041, USA

ЛУКРЕЦІЯ БИРЛАДАНУ ПРО ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ КУЛЬТУР

08

У КОЖНОГО СВІЙ ШЕВЧЕНКО

На передньому плані: В. Фоменко, Д. Чистяк, Марія Людкевич

З 22 по 24 травня в Києві відбулося Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято «В сім'ї вольній, новій».

Це подія на вшанування дати 22 травня – перепоховання Тараса Шевченка в Україні. З нагоди цього було проведено багато різноманітних культурно-просвітницьких заходів по усій Україні. Відзначення знаменної події відбулося з ініціативи Міністерства культури України та Національної спілки письменників України. Шевченківське літературно-мистецьке свято «В сім'ї вольній, новій» проводиться в Україні з 1981 року. Спершу заходи в його рамках відбувалися лише в Києві та на Черкащині, а з 1988 року – з метою популяризації творчої спадщини Великого Кобзаря та задля уникнення формалізації святкування – урочистості стали проводити щороку у різних областях. Цьогоріч до відзначення долучилося понад 100 учасників, з-поміж яких майже два десятки зарубіжних гостей, зокрема представники Білорусі, Польщі, Болгарії, Румунії, Сербії, Грузії, Казахстану, а також діячі української громади з Придністров'я.

Не оминули такої дати й в Інституті філології Шевченкового університету. За підтримки дирекції Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка та з ініціативи професора кафедри історії української літератури, те-

орії літератури та літературної творчості Оксани Сліпущко студенти слов'янської філології зустрілися з учасниками Міжнародного літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій...». До Університету завітали перекладач і письменник, знавць франкомовної Шевченкіани Дмитро Чистяк, поетка і прозаїк Антонія Цвід, професор Люблінського університету і поет Тадей Карабович, Шевченківський лауреат, поет Анатолій Кичинський, поет із Придністров'я Володимир Фоменко, поетки зі Львова Марія Людкевич і з Рівного Ірина Баковецька.

Тема Шевченка є у кожного письменника. Адже Тарас Шевченко – поет планетарного рівня, завдяки якому відбулося утвердження романтизму в українській літературі, чия

творчість та життя є актуальними повсякчас. Це зацікавувало у своїх виступах на зустрічі запрошені письменники. Окрім

На передньому плані: Ірина Баковецька

А. Кичинський

ОГОЛОШЕНО КОНКУРС НА ЗДОБУТТЯ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ВАСИЛЯ ЮХИМОВИЧА

Комісія з присудження Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Василя Юхимовича з 1-го травня по 12-е вересня 2019 року приймає заявки на відзначення творів.

Твори, що подаються на номінації Премії, мають бути опубліко-

вані (оприлюднені) у завершеному вигляді (книга) протягом останніх трьох років, але не пізніше як за три місяці до їх висунення на здобуття Премії, мати позитивні рецензії в критичній літературних журналах, засобах масової інформації.

На здобуття Премії подаються:
– клопотання про присудження Премії;
– завірнений протокол засідання, на якому було прийнято рішення про висунення твору на здобуття Премії;
– власне сама книга (у трьох примірниках);

– рецензії, статті, відгуки про твір номінанта (ксерокопії).

Подання і твори треба надсилати на адресу: 11501, м. Коростень, вул. Шевченка, 6, оф. 37 або на 3-є відділення Нової пошти, що по вулиці Шевченка, 8 (Віктору Васильчуку).

Довідки: за телефоном 067-410-90-61, за електронною поштою viktorch_vas@ukr.net

Зі скарбниці

Убитих словом добивають мовчанням (Шекспір)

Українська
літературна газета

Регістраційне посвідчення № 1562-4-4096P
Р/р 260096069/0591354 в П/р КБ Приватбанк, м. Київ
МФО 300711, Код 36590868
Засновник: ТОВ "Українська літературна газета".

Головний редактор Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ

Редакційна колегія: Сергій БОРЩЕВСЬКИЙ, Мирослав ДОЧИНЕЦЬ, Микола ЗАКУСИЛО, Анатолій КАЧАН, Мар'ян КРАСЦЬКИЙ, Василь КУЙБДА, Микола ЛУКІВ, Віктор МАЗАНІЙ, Вячеслав МЕДВІДЬ, Віктор МЕЛЬНИК, Ігор ПАВЛЮК, Тетяна ПИШНОК, Людмила СКІРДА, Леонід ТОМА, Олег ЧОРНОГУЗ, Михайло ШЕВЧЕНКО, Ярослав ТКАЧЕВСЬКИЙ, Григорій ШТОРНЬ, Олександр ХОМЕНКО, Тарас ОЕДЮК.

Комп'ютерна верстка – Тарас СИДОРЖЕВСЬКИЙ

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікації. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція листується з читачами на шпальтах газети. При передруці матеріалів посилання на "УЛГ" обов'язково.

Адреса редакції для листування:
07300 а/с 119 м. Вишгород, Київська обл.
тел. (098) 749-04-02
E-mail: oksent@ukr.net
Газету набрано й зверстано в комп'ютерному центрі ТОВ «УЛГ»
Віддруковано в друкарні «Від і До»
м. Чернівці, вул. Заводська, 37 – В. Тел. 0503763347.
Наклад 1500 прим. Замовлення №

Наталія ПАСІЧНИК

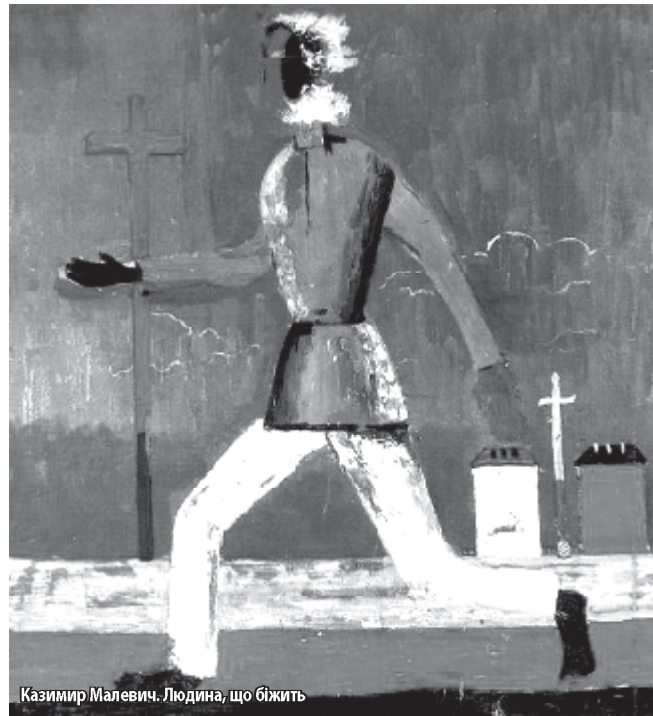
Є час сварити молодяк, є час насміхатися з динозаврів, а настає день, коли треба надавати по шапці всім. «Темною добою, або булькотінням втретє заварених у чашці слів» називатимуть найновіший період в історії української поезії. Співчуваю бідному науковцю, якому доведеться пити цей чорний чефір сутінків, вишукуючи в ньому рефлексії, смисли, підтексти. Співчуваю наївному покупцю, який придбає антологію з віршами нашого часу в пошуках простої читацької радості, і не знайде її. Співчуваю собі, змушений вибирувати по паперових і цифрових закапелках читати для аргументів і терти руками скляні від недолугого чтива очі. Чого тільки не зробиш заради правди...

Найбільшого прочухана заслужили небожителка Богдана Матіяш та поспові позитивісти Юрій Іздрик, Сергій Татчина і Сергій Жадан. Їхні вірші сформували окремий жанр в українській поезії. Назвімо його «творчість Капітана Очевидності». Спробую конкретизувати: «Я віддала би півцарства за те, щоб зморшки, що з'являються в тебе на лиці, були тільки від сміху» – пише Матіяш, очевидно, натякаючи, що все геніальне – просте. Безумовно, спрощення викладу поетичної думки – складне мистецтво, проте сама думка не має залишати враження, що «так може кожен». «Просте не означає примітивне» – писала я в давньому есе. Напишу й у новому: просте має бути передусім геніальним.

Ше один апологет школи очевидного неймовірного – Юрій Іздрик. Феномен його популярності незрозумілий саме тим, що дуже зрозумілий. «Ну хто мені ти? ну хто тобі я?» – два космоси зіткнуті поспіхом», «природа людини проста як дошка, природа людини мінлива мов вітер». Те саме стосується медитативного Сергія Татчина з його впізнаваною поверхневістю:

двохтисячні – дев'яності – вісімдесяті – хтозна...
чи застійні сімдесяті /не виключено/ – можливо.
народитися у провінції – вкрай захоплююче /а не тоскою/
все, що формуватиме їх, детерміноване і важливе.

ТЕМНА ДОБА

Казимир Малевич. Людина, що біжить

В українській поезії є традиція медитативної версифікації, яка базується на говорінні, нашіптуванні, на поточі свідомості врешті-решт. Найкращі її зразки, попри візуальну розхристаність, добре продумані. Там немає випадкових слів та переходів, а тому й сама медитація – несправжня. Натомість вірші Іздрика і Татчина позбавлені будь-якої роботи над текстом. Вони – дуже природні, і, може, тому неохайні, сумбури і банальні.

Проте найбільш прикро за Сергія Жа-

дана. Колись – гострий, пронизливий, тепер він став епігоном власних віршів. Його то персоналізована, то абстрактна любов блукає з одного тексту в інший і вже, цитуючи самого Жадана добряче «піддай*ада»: «любов варта всього – варта болю твого, варта твоїх розлук, варта відрази й мук», «моя любов, як ця осіння смола, де ти була, любове, коли нас убивали, де ти була?».

У чому ж причина? Мабуть, у тому, що зазначене поетичне мовлення спрямоване на те, щоб називати речі своїми іменами

ми, коли ж, цитуючи поета Анатолія Кичинського, місія поезії полягає в називанні речей іменами чужими...

А ще вічна тяга видаватися розумнішим, ніж ти є... Маю на увазі інтертексти, цитати, аллюзії, вставлені у текст аби-як. От у двітисячдесятиків можна набирати цілу колекцію таких блідих цитат, якими вони нашіптують свої верлібри: «стою на роздоріжжі як той паралітик», «файне місто тернопіль», «острів крим», «поліція криво». Очевидно, молодим поетам здається, що в такий спосіб вони стають ближчими до світових та вітчизняних культурних контекстів, але ж ні! На ті відсутності власного поетичного світу оті уламки – зайві. Як би не хотів автор виглядати екстравагантним, начитаним і причетним до цеху божевільних, що віршуют, підібраним інтертекстами нікому нічого не промовляють.

Про поезію, написану жінками, варто сказати окремо. Віктимність, пошуки і культивування образ – одна з найпопулярніших нових жіночих тем. Приблизно в таку ображену, хоча й доволі войовничу тітку грається Катерина Калитко. Її вірші тримають читача в мілних лещатах морального обов'язку, почуття провини і вічної скорботи: «ну ж як весна виявиться для нас геть короткою, злою, а війна натомість – довгою і, як завжди, лихою, куди ми тоді, два полечені інваліди, нас із тобою ніхто й на поріг не пустить». Як тут читачеві не зробити собі характері через відчуття власної нікчемності порівняно з такою величчю та розмахом?

Катеринина сестра по духу Оксана Осоловська, можливо, дала початок новій декларативній поезії, яка базується на проговоренні травм – дитячих, підліткових, сексуальних, релігійних, професійних: «жінка впала в колінопреклонній позі, стояла раком і вила сварячись матом», «і коли надто сильно топтатимуть – станеш вином». Гортаю ці тексти, і мене завжди переслідує думка: а чи не ображаю я авторку самим фактом читання?

Усе ж було би помилковим говорити, що нудною стала лише наша поезія. Європейська, американська, російська – такі самі. Ідуть собі гуртом, обійнявшись, і белькотять то римами, то верлібром про все на світі. Хочеться спинити їх посеред дороги і спитати: камо грядеші? Хоча навіщо питати, зрозуміло ж – на смітник історії літератури...

МАЙСТРИ СЛОВА

28 травня у Національному музеї літератури України відбулася чергова зустріч у рамках проекту «Майстри слова», організованого спільно з Національною спілкою письменників України. Цього разу гостями проекту стали брати Дмитро та Віталій Капранови – українські письменники та громадські діячі, засновники видавництва «Зелений пес».

Оскільки зовсім нещодавно у братів вийшла друком нова книга «Справа Сивога» (2018), то здебільшого розмова була присвячена саме цій події.

Брати Капранови представили аудиторії історично-кримінальний роман, де головний герой – видатний історик та археолог Дмитро Яворницький. Кримінальні справи та розслідування, коханья, пригоди, курйозні випадки, трохи містики... Завдя-

КАПРАНОВИ І ЯВОРНИЦЬКИЙ

ки сучасному стилю подачі книга цікава широкий аудиторії читачів, а не лише поціновувачам історії.

Брати Капранови навели декілька історій із життя Дмитра Яворницького і зачитали два

уризки з новодруку. Розповіли навіть такі факти, які були віднайдені під час підготовки рукопису, але не увійшли до нього.

Це була не просто презентація книги «Справа Сивога», а захоплюючий екскурс в невідому

українську історію. За час написання Віталій та Дмитро провели серйозну дослідницьку роботу і «розкопали» чимало фактів, невідомих широкому загалу. Наприклад, чи ви знаєте, що в подіях кінця XIX та початку XX століть можна прослідкувати несподівані зв'язки із сучасними персоналіями та подіями? А чи знаєте, кому насправді козак на картині Іллі Рєпіна пишуть листа? А знаєте, що Дмитро Яворницький позував художнику як один із персонажів полотна? Всі епізоди, розказані в книзі – правдиві, перевірені авторами на достовірність.

Віталій та Дмитро запевняють, що справжня історія настільки багата на карколомні сюжети, що не потрібно нічого вигадувати – їх вистачить на кілька серіалів.

А який секрет творчої лабораторії Капранових? Адже всі

книги вони пишуть разом! Співавтори жартують, що Віталій пише голосні літери, а Дмитро – приголосні.

Але якщо чесно, ось рецепт вміння працювати разом і не сваритися. Не потрібно тільки критикувати і казати: «Це неправильно». Потрібно давати свою версію, своє бачення рішення, свої пропозиції.

І хоча автори розповіли майже весь сюжет і навіть зробили «спойлер» фіналу, презентація була настільки цікавою, що байдужих до новинки не залишилося.

Брати Капранови кажуть, що автор-гуманіст це той, чий виступ триває не більше години. Але в що годину можна вмістити дуже багато інформації і нових фактів.

Дякуємо Віталію та Дмитру за змістовну і позитивно-емоційну зустріч!

А наступні «Майстри слова» і останні в цьому сезоні (бо в нас – канікули до осені) – 25 червня. Слідкуйте за анонсами!

ПІДГОТУВАЛА
БОГДАНА ГАЙВОРОНСЬКА

ПЕТЛЮРА ТА ЄВРЕЙСЬКІ ПОГРОМИ

Ігор ДЕМ'ЯНЧУК,
кандидат технічних наук

Російсько-більшовицька пропаганда, щоб скомпрометувати ідею української незалежності, намагалася виставити С.Петлюру та Директорію антисемітами, організаторами погромів. На жаль, до цієї компанії приєднались деякі необ'єктивні єврейські діячі. Нині російський фашист Путін, за наказом якого вбивають українців, повторює брехню: «Це людина нацистських поглядів, антисеміт, який винищував євреїв». До нього приєднався гендиректор Всесвітнього єврейського конгресу Р.Сінгер: «Він був жорстоким варваром, який безсумнівно відповідає за погроми, у яких було вбито 35-40 тис. євреїв. Він та його Українська народна республіка були більше, ніж просто українськими націоналістами – вони були також відвертими жорстокими антисемітами...», здійснювали надзвичайно порочні та нелюдяні злочини проти невинних людей». Це наклеп не лише на Петлюру, але й на УНР і український народ. Але це все брехня Путіна та Сінгера, не підкріплена документами; як аргументи використовуються емоції жертв єврейської трагедії. На жаль, це ж було і в суді над убивцею Петлюри.

Погроми в Україні чинили російські Добровольча та Червона армії, українські банди без політичної орієнтації, частини армії УНР, поляки. На хвилі емоційності присяжні паризького суду знайшли «винного» за все – Петлюру.

Насправді Директорія (вона мала міністерство з єврейських справ, в її складі були представники демократичних єврейських партій) та Петлюра боролися проти погромів. Ще у день антигетьманського повстання (16.11.1918) Петлюра у відозві закликав: «Не допускати чорносотенців, злодіїв та погромників до погромів та вибухів проти євреїв, бо євреї допомагають українцям у Галичині, і в нас на Україні повинні йти разом з нами». Було створено Надзвичайну комісію для розслідування єврейських погромів, але велика кількість погромів свідчить про її низьку ефективність.

У Житомирі після придушення більшовицького заколоту (січень 1919) загони отамана Палієнка винесли єврейський погром. У лютому 1919 р. сталися трагічні події в Проскуріві: після розгрому більшовицького закладу, в якому взяла участь єврейська квартальна сторожа, отаман Семесенко самочинно провів каральну акцію проти євреїв. «Після наказу командуючого фронтом Шаповала козаки отамана Семесенка повернулися до казарм» (Електронна єврейська енциклопедія – ЕСЕ). Злочинність цих акцій у тому, що, крім більшовицьких заколотників, загинуло багато мирного єврейського населення. За вироком трибуналу Семесенка було розстріляно; смертні вирoki одержали й призвідці погромів у Житомирі, Бердичеві, інших, зокрема, отаман Ангел.

У липні 1919 Петлюра видав наказ: «Євреї стали на шлях допомоги нам у боротьбі з ворогом і будівництві Української незалежної республіки. Тому будь-яке насильство спричинить нам лише шкоду» (ЕСЕ). У серпні був ще один наказ Петлюри: «Не спричиняйте до тяжкої недолі євреїв. Хто ж допустить такого тяжкого злочину, той є зрадник і ворог нашого краю й мусить бути усунений від людського співжиття». Тоді ж УНР випустила звернення «До єврейської громадянства і робітництва на Україні». «Соціалі-

тичне Правительство, котре стоїть на чолі Республіки, веде з Головним Отаманом Петлюрою рішучу боротьбу з погромами. Для розслідування всіх погромних подій, погромної агітації та передачі винних до надзвичайного військового суду утворена Особлива Слідча Комісія з широкими правами. У комісію входять також представники єврейської демократії. В армії заведено важливий інститут державних інспекторів з великими повноваженнями, котрий енергійно бореться з погромами і погромними елементами».

ЕСЕ констатує: «З кінця серпня 1919 р. Директорія... вслягло демонструвала свою готовність допомогти євреям. Уряд УНР виділив Комітету допомоги постраждалим від погромів 11,4 млн. грн. Активізувалася діяльність міністерства з єврейських справ; у ряді населених пунктів воно відновило єврейські школи, провело вибори у ради єврейських громад».

Єврейський діяч А.Марголін, заступник міністра закордонних справ, йдучи у відставку після Проскурова, писав: «Український уряд послідовно виступав проти погромів, ніколи не брав у них участі і не несе за них ніякої відповідальності». Один із лідерів Бунду, що згодом став російським більшовиком, М.Рафес згадував: «Однією з найулюбленіших ідей Петлюри та багатьох інших українських націоналістів було створити союз української та єврейської демократії заради незалежності України».

Готуючи визвольний похід на Україну, Петлюра у 1921 р. випустив звернення до населення: «Антисеміт – паршива вівця. Женьте його!» Тоді ж він домовився з одним із засновників сіонізму В.Жаботинським про створення загонів єврейської самооборони. Похід не відбувся.

Суд у Парижі над убивцею Петлюри С.Шварцбардом завдяки старанням СРСР та зоохочувачів ним «прогресивної» громадськості перетворився на суд над Петлюрою, вбивцю виправданих. Не було досліджено заяв свідків про зв'язок убивці з ГПУ. Емоції, справжнє людське горе спричинилися до призначення «винуватця», який насправді намагався, але не

зміг припинити насильство у війську зі слабкою дисципліною.

Покази Шварцбарда у суді не викликають ніякої довіри. Ми розглянемо маленьку цитату, взятую з книжки «Єврейський мир» Й.Телушкіна (гл. 128). Телушкін, може, й розбирається в єврейській історії, а от в українській не дуже. Він пише: «Жахливий свідчення очевидців зібрані Шаломом Шварцбардом. Шварцбард сам пережив погром 1918-1920рр., який відбувся за короткий проміжок незалежності України під владою Симона Петлюри». Це не так. Шварцбард очевидцем не був, сам ніяких свідчень не збирав, їх (багато сумнівних) зібрав його захист. Україна не була «під владою» Петлюри у 1918 р. З січня Петлюра був отаманом Гайдамацького коша, в уряді УНР не входив, весною він очолював Союз земств; з червня і до листопада сидів у тюрмі, ув'язнений владою Скоропадського. Із створенням Директорії був у ній Головним отаманом армії та флоту, а от фактично очолював її лише з лютого 1919 р.

Перейдемо до цитат із свідчень Шварцбарда. «Наприкінці серпня (1919), коли я був у Києві, увійшли перші загони гвардії Петлюри. Вони вбивали всіх євреїв, яких зустрічали на шляху». Шварцбард говорить про трупи на Великій Васильківській. «Вони примушували нещасних їсти власні екскременти. Вони засипали людей землею та ховали живцем. Вони не шадили мертвих. У Трипільлі на Дніпрі, де народився сам Петлюра, після п'ятого погрому 47 трупів старих, хворих, дітей були кинуті на вулицях, у них не лишилося ні душі з рідних і близьких. Собаки почали пожирати їхні тіла, свині в них копалися... Неєврей... викопав могилу і поховав їх. Гайдамаки (українські солдати) дізналися про це та вбили його».

Шварцбард не розбирався у тогочасних реаліях. Гвардії у Петлюри не було. Згадано київською операцією керував не Петлюра, а генерал Української галицької армії А.Кравс. 1-й і 3-й Галицькі корпуси та Запорізька група увійшли до передмістя Києва з заходу 30-го серпня 1919 р., 31-го зібралися на Думській площі, на Велику Васильківську вони не ви-

ходили, бо саме в цей час на площу прямиували денікінські війська генерала М.Бредова, що мостом перейшли з лівого берега. Галицькі частини ніхто ніколи не звинувачував у погромах; якщо навіть припустити у них антисемітські настрої, то їм тоді було не до того: треба було вирішувати проблеми між Директорією та Добровольчою армією. Військо УНР у той же день змушене було залишити Київ. Петлюра не мав жодного стосунку до тих подій, він їх назвав «київською катастрофою». До речі, як вдалося «очевидцю» гуляти по Великій Васильківській («я був у Києві»), коли в цей час він згідно з біографією воював за червоних у загоні Котовського? До речі, якщо «гвардія Петлюри» вбивала кожного зустрічного єврея, то як вцілів сам «очевидець»?

Тепер про Трипільля. Петлюра народився не в цьому селі, а в Полтаві. Убивці слід би трохи знати про свою жертву. В літературі нема згадки не те що про п'ять, навіть про один погром у Трипільлі. В 1919 р. був епізод, коли загін комсомольців з київського Подолу (в основному євреї) в компанії китайських «добровольців» (насправді, заробітчани) вирушили проти отамана Зеленого, аби більшовики могли грабувати українське село. Авантюра для тих, «хто підняв меч», закінчилася сумно, але ж вони дістали по заслугі, бо хотіли влаштувати погром селянам.

Як серед убитих нібито в трипільському погромі Шварцбард ідентифікував хворих? Медичних карток при них же не було. Свині в українських селах по вулицях не бігають, їх тримають у сажак. Українці, як і віруючі євреї, не стануть споживати сало свиней, що їли мертвечину. Скільки днів копав «неєврей» могилу для 47 трупів? Неже гайдамаки, що вбили цього праведника, хотіли, щоб почалася епідемія в Україні? Шкода, що французький суд повісив на такі «свідчення» брехуня та вбивці.

Розглянемо соціально-політичні умови в Україні, в українському селі, що зробили можливими трагедію українського єврейства у ті часи. В.Винниченко писав: «З торговельними посередниками – кра-

марями, які на селі являлися майже єдиними репрезентантами єврейства, – найчастіше доводилося зустрічатися селянству. Будучи по природі своєї родлю паразитарною, але необхідною в класово-буржуазному громадянстві, ця професія викликала раз у раз у працюючих елементів гнів і огиду. Коли ж до цього додати расову відмінність, яка в темних людей завжди викликає примітивні спадкові емоції ворожнечі, то легко зрозуміти, що все єврейство як таке серед українського темного селянства мало неприхильну та покалічену оцінку».

Ще одну причину висвітлює М. Рафес («Два года революции на Украине», М, 1920): «Без допомоги єврейських комуністичних організацій в західній частині України радянська влада не змогла б налагодити свого апарату... Єврейські робітники становлять міцну опору радянської влади». Треба ще згадати, що партії Бунд і Поалей Ціон збільшувалися, посилали своїх членів у російську Червону армію. І Мазепа, екс-прем'єр УНР, розвинув думку Рафеса. «Нічого дивного, що це переповнення більшовицьких установ та організацій жидівськими елементами відразу загострило відносини між українським і жидівським населенням на Україні. Бо совітський режим, з його реквізіціями, «націоналізаціями» та «соціалізаціями», цілою своєю вагою ліг насаперед на селянство, яке мусило було постачати совітській державі продукти своєї праці майже даром. Ось чому в масі українського селянства склалося переконання, що «комуна вигадала жидів» і що «совітська влада – жидівська». Тому коли на Україні розігралася жорстока міжнародна національна і міжгромадянська війна, в якій більшовики не брали полонених, масами розстрілювали людей української національності і руйнували артилерійським вогнем українські села, то у відповідь на цей погром над українцями почалися погроми жидівського населення». У поясненні, згадуючи про злочинні комісарів-коганів, колишній урядовець не виправдовує вбивства невинних людей. Цьому нема виправдання.

Хто ж винен? Винниченко вважає: «Треба твердо, одверто і виразно сказати, що головним винуватцем цієї ганьби і злочинства була отаманщина... Маю на увазі отаманію велику й меншу, безконтрольну, безвідповідальну, дрібно-міщанську і егоїстичну. І не маю на увазі тих трудивників, українських офіцерів (старшин), які, як уміли й розуміли, виконували на фронті свої військові обов'язки».

Провина Головного Отамана у тому, що відбувалося, на думку Винниченка та Жаботинського є, і вся справа в його посаді. Він мусив би вжити більш жорстких заходів проти погромів або піти у відставку. (На адресу Леніна з Троцьким і Пилсудським, що займали відповідні посади, звинувачень чомусь нема). При цьому Винниченко, незважаючи на неприязні особисті стосунки, писав: «При цьому я не хочу сказати, що С.Петлюра мав якусь особливу ненависть до єврейства». Він лише не наважився жорстокої карати отаманів. Але оголошувати його організатором погромів, антисемітом – це злісний наклеп. На перше місце у ганебному списку слід було б поставити Денікіна. У ЕСЕ зафіксовано: «Тяжкою бідою став для євреїв похід на Україну військ генерала Денікіна... Погроми мали організований характер». За Петлюри погроми були не організованими, а стихійними; гріх лежить на отаманах і частині українського селянства, за що треба просити прощення у нащадків євреїв в Україні та поза нею. Не треба відкидати й антиукраїнізм частини євреїв, що й викликало антисемітизм частини українців.

Кількість єврейських жертв називають від 35 до сотень тисяч. Більш-менш об'єктивною є оцінка «Краткой Еврейской Энциклопедии»: «З грудня 1918 по серпень 1919 р. петлюрівці влаштували десятки погромів, у ході яких, за даними комісії Міжнародного Червоного Хреста, було вбито близько 50 тис. чоловік». Це, на жаль, і так багато (можливо, перевищено), але недоброзичливі українці роздмухують цифру до сотень тисяч. І ще: у 1918 р. «петлюрівці» не були владю.

Вся статистика, якою нині оперують, про приналежність погромників і про кількість жертв, не є безсумнівною. Ідентифікація приналежності погромників часто була неточною, бо ті її приховували, а також через «плинність кадрів»: загони по кілька разів міняли орієнтацію, переходили на той чи інший бік. Отаман Григор'єв воював за Директорію, за червоних, потім сам по собі; погроми почав ще червоним (Єлисаветград, 1919), продовжив, будучи «вільним отаманом».

Про кількість убитих під час погромів не можна говорити впевнено, всі дані, якими нині оперують, не є достовірними. (Щоб не запліднили в упередженості, треба заявити, що це ж стосується оцінок числа жертв Голодомору). В умовах війни не було прямого підрахунку, не було комісії, що проводили б експедиції. Свідчення очевидців – річ ненадійна, суб'єктивна, як видно із таких прикладів. Кількість жертв у хорватському концтаборі Ясеновац у часи Другої світової, за даними сербських дослідників, становила 600 тис., за даними хорватських – 80 тис. Число загиблих при бомбардуванні Дрездена у німецьких воєнних звітах 200 тис. і більше; комісія німецьких істориків у 2010 р. обґрунтувала цифру 25 тис. Радянсько-польська комісія у 1945 р. визначила число жертв в Освенціумі у 4 млн., що було вказано на меморіальній дошці. У 1963 р. дослідники скоротили цифру до 1,5 млн., з 1990 р. нові дані вказані на новій дошці. До речі, більшість в'язнів концтабору були євреями, але уточнений підрахунок не змінив число жертв Голокосту – як було, так і лишилося 6 млн.

Підбиваючи підсумку думок огудників і захисників Петлюри, найбільш збалансовану оцінку дав історик В.Сергійчук: «З точки зору історичної справедливості ми, українці, мусимо визнати, що представники нашого народу вдалося до цих ганебних актів в період УНР. Але в погромах брала участь ота темна, стихійна маса, що витворилася під впливом більшовицьких гасел про експропріацію буржуазії, на чолі якої стали такі ж неосвічені отамани, а уряд УНР до цього не мав ніякого відношення».

З Петлюри зробили «шапа відпущення». Ідіома виникла з давнього іудейського обряду, коли у свято Йом-Кіпур священнослужителі перекладали на цапа всі гріхи єврейського народу (народу гріхи відпускалися). Цап ніякого покарання не відбував, його відпускали на волю в пустелю. У нашому випадку людину, на яку перекладали гріхи (українські та єврейські), вбили, але український народ не звільнили від звинувачень у гріхах, а от єврейські гріхи замовчуються.

Паплюження Петлюри сьогодні потрібно Путіну в боротьбі проти української держави, та саме сьогодні, коли багато що стало відоме про брудну політику та практику російської імперії – більшовицької та путінської (політичні вбивства, брехня, щоб очорити політичних противників), все менше людей вірять Йому. На жаль, не всі нащадки жертв погромів знають історичну правду.

ВІДБУДАСЬ ЗУСТРІЧ З БОГДАНОМ ГОРИНЕМ

23 травня в Конференц-залі Національного музею Тараса Шевченка відбулась зустріч Богданом Горинем.

Захід було організовано спільно Національним музеєм Тараса Шевченка та Національним спілкою письменників України в рамках Міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій...», події якого відбувалися в Києві упродовж трьох днів з 22 по 24 травня.

Богдан Горинь – львівський дисидент, журналіст, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка у номінації «Публіцистика, журналістика» (2019).

На зустріч з письменником прийшли студенти філологічного факультету університету імені Бориса Грінченка та старшокласники Вишгородської загальноосвітньої школи № 1 в супроводі вчителів та викладачів.

Представив Бориса Гориня аудиторії та сказав вступне слово генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка, літературознавець, письменник Дмитро Стус: «Мистецтвознавець, якому в силу його громадянської позиції влада створила умови, коли найкращі, найпродуктивніші роки він змушений був бути поза професією, який потім повертався, а це завжди важко – увійти собі програміста, якого на 20 років вийняли з теми, і коли він через 20 років повертається, шансів кудись увійти же

пав на альтанку для хворих і кволик», запросити тих, хто буде виступати, знайти портрет Шевченка та ще й виголосити полум'яну антирадянську промову про волю і несекретність. Але все вдалося, і цей вечір, без перебільшень, увійшов в історію української національно-визвольної боротьби. Художник, друг Богдана Гориня Опанас Заливаха намалював портрет Т. Шевченка, знайшовши десь чернила, сам Богдан Михайлович написав та виголосив промову «Світло Генія», яка спочатку розійшлася по всьому табору, потім її вдалося передати на волю, і вже за часів Незалежності цю доповідь було надруковано в журналі «Вітчизна».

Шевченківське свято Богдан Горинь організував саме як багатонаціональне – прийшли і литовці, і латиші, і азербайджанці, і російський поет Андрій Сивяцький, який, до речі, був широко вражений тим, як за таких умов Богдан Горинь не просто здійснив свій задум, але і зібрав навколо постаті Шевченка стільки однодумців.

Богдан Михайлович розказав також і про свій творчий мистецький доробок. Він розробив жанр есею-колажу, тому від його книг читач отримувє не лише духовне та інтелектуальне збагачення, а і естетичну насолоду. Саме так оформлені книги про Софію Карлаффу-Корбут, яка була істориком Шевченка, і двотомник «Станіслав Гординський на тлі доби», за який Богдан Горинь нагороджений Шевченківською премією.

Керівництво НСПУ висловлює подяку пану Богдану Гориню за згоду взяти участь у заході Міжнародного літературно-мистецького Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій...», генеральному директору Національного музею Тараса Шевченка Дмитру Стусу за сприяння в організації заходу та надання приміщення Конференц-залу, Юлії Чуприні, старшому науковому співробітнику НМГПШ, за кураторську допомогу в організації заходу, та навчальним закладам, які проявляли цікавість та увагу до цієї події.

ЕЛЕНА ДОРОШЕВСЬКА,
Прес-центр НСПУ

УКРАЇНІСТ ІЗ «КРАЇНИ СХОДУ СОНЦЯ»

Олексій ВЕРТІЙ,
доктор філологічних наук

К оли 1 квітня 2003 року Хіросі Катаока вперше прилетів до Києва, в аеропорту в одного з його співробітників запитав, як йому дістатися до університету. Той подікавився: «До якого університету? Імені Тараса Шевченка?». «До університету?», – дещо здивовано повторив гість, адже на той час лише чув, що є така країна як Україна, але нічого не знав ані про Київ, ані про його університети, ані про Тараса Шевченка. Зрозуміло, що не знав й української мови. Сьогодні ж пан Хіросі не лише знає, а й шанована в наукових та освітянських колах, серед громадськості української столиці та інших міст України людина, добре, навіть далеко краще від деяких тих, хто народився і виріс в Україні, володіє українською мовою, кандидат філологічних наук і майже 10 років працював викладачем того ж таки, колись зовсім невідомого йому, Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка.

А сталося це ось як. Навчаючись у магістратурі Національного університету іноземних мов свого рідного м. Осака, де народився 20 травня 1969 року, Хіросі Катаока зацікавився мовою та культурою східнослов'янських народів. Студював російську філологію, але відчував, що цього для нього недостатньо, що його вабить ще якийсь досі незнаний і загадковий світ. По закінченні магістратури два роки заробляв гроші і у пошуках цього світу вирушив спочатку до Москви, а потім до Петербурга. Відвідував музеї, виставки, бібліотеки, але того, що шукав, там ніяк не знаходив. І раптом в одному з етнографічних музеїв Петербургу йому показали барвисті stroї та інші експонати. Вони, як пояснили відвідувачеві, були українські. Одразу відчув, що знайшов те, чого шукав: Україна – ядро східнослов'янської культури! «Ду туди», – без будь-яких вагань прийняв рішення. Взяв квиток на рейсовий літак і приземлювався в Києві. Так розпочалося його життя в Україні, яку поступово відкривав для себе.

Того ж таки 2003 року вступив до аспірантури уже згаданого Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка. Своєю ерудицією, природною вишуканістю та благородством у взаєминах з викладачами, аспірантами, студентами і співробітниками одразу завоював прихильність і повагу до себе. Особливо завдячує своєму науковому керівникові, докторові філологічних наук, професорові Лідії Францівні Дунаєвській. Чуйна і доброзичлива, вона допомогла швидко вивчити українську мову, заглибитися у проблематику дисертації «Художня модифікація культури предків в українському та японському фольклорі», над якою працював три роки.

Чим більше вивчав зібрані матеріали, чим більше заглиблювався у проблематику своєї роботи, тим більше знаходив так багато спільного в культурі, побуті та житті загалом двох таких, здавалося б, віддалених народів.

– Ця спорідненість, – говорить пан Хіросі, – цілком закономірна і пояснюється подібним розумінням японцями та українцями навколишнього світу. Вони виявляється, насамперед, у сприйнятті та розумінні природи, її значення у формуванні психології, духовного світу наших народів, адже ставляться до неї не як до чогось стороннього по відношенню до них,

а як до складової самих себе. Вони живуть у природі, природа ж живе в них самих.

Виходячи з цього, й досліджував культ предків та його художню модифікацію в японській та українській усній народній творчості, звичаях та обрядах наших народів. Вперше в народознавстві Японії та України здійснив порівняльне вивчення культури предків у його міфологічному та звичаєвому сприйнятті, розумінні та трактуванні двох народів. На підставі праць Імото Ейїчі, Янагіди Куніо, Окуніші Шюнсукі, Хіросі Цучігасі, Дж Фрезера, Миколи Костомарова, Олександра Петебні, Івана Нечуя-Левицького, Лідії Дунаєвської, Віктора Давидюка та інших учених, типологічного вивчення масиву творів народної поезії, звичаїв та обрядів українського та японського народів Хіросі Катаока пропонує нове наукове розв'язання проблеми культури предків. Його суть виявляється у поєднанні усної народної творчості та ритуалу української та японської культур. Це дало йому підстави вести мову про існування певного фольклорного інваріанту, який є метатекстом сталих міфопоетичних уявлень, властивих відмінним за своїм походженням, проте подібним за формою культурам зі схожими історичними та геополітичними шляхами розвитку. Переконливо вчений доводить це на основі аналізу обрядів та вірувань у богів води, дому, рі-

чок, а також обрядів, пов'язаних з народженням, шлюбом, похоронами, сібною, збиранням урожаю, Новим роком, вшануванням душі покійника і т.д., і т.п. Важливими для формування основоположних підстав сучасного народознавства є висновки Хіросі Катаоки про те, що культ предків сам по собі не є релігією, а лише релігійним проявом, що визнає елементи буття, які не контролюються людиною, тощо.

Ці та подібні висновки і узагальнення робив також на основі власних спостережень над життям і побутом своїх земляків, які добре знав з дитинства, студентських та магістрантських років. За життям і побутом українців спостерігав і вивчав їх під час численних подорожей по Україні, адже побував скрізь, окрім Полтавщини, Сумщини, Луганщини та Криму. 2006 року завершив роботу над дисертацією і успішно захистив її на засіданні Спеціалізованої вченої ради Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка та здобув учений ступінь кандидата філологічних наук зі спеціальності – фольклористика.

З 2006 по 2008 рік працював на посаді молодшого наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського Національної Академії Наук України. З вересня 2008 року по червень 2017 року – на посаді асистента кафедри мов і літератур

Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тут коло наукових інтересів та наукової діяльності Хіросі Катаоки значно розширюється. На сторінках часопису «Народна творчість та етнографія» (№2, 2007) він виступає зі статтею «Сучасний стан вивчення фольклору та етнології в Японії», бере активну участь у підготовці спеціального випуску першого числа цього ж журналу за 2009 рік, присвяченого японській етнології, для якого також переклав з японської на українську мову розвідку «Фестиваль пересувних святлищ» Фукухари Тосіо. Завдяки його старанням широкі кола наукової громадськості України одержали багату інформацію про історію становлення фольклористи, основні дослідницькі осередки, організації та новітні тенденції в народознавстві Японії, значно розширивши свої уявлення про наукову діяльність у цій галузі («батька» японської фольклористики та етнології Янагіди Куніо (1875-1962), Міямото Пунейті (1907-1981), Аміно Йошікіо (1928-2004), Інституту гуманітарних досліджень при Київському університеті, Етнологічний музей у місті Осака, Національний музей етнології (Minpaku), Асоціацію культурної антропології в Японії, антропологію розвитку, прикладну антропологію для соціального розвитку тощо. Особливе зацікавлення українських учених викликав опис програм для доктора філософії, запропонованих у Національному музеї етнології, згідно яких усі студенти мають завершити дисертацію на основі їхньої власної роботи у польових умовах, розповідь про структуру, етапи та особливості організації їх навчання у процесі підготовки до наукових польових досліджень.

Взаємообмінні духовними цінностями між японським та українськими народами Хіросі Катаока приділяє постійну увагу і у своїй перекладацькій та педагогічній діяльності. Переконливим свідченням того є перекладені українською мовою японські народні казки, які й склали виданий ним у Києві збірник «Народний епос «країни сходу сонця» (К., 2012). Нині він працює над перекладом японської мовою повісті українського письменника кінця XIX – початку XX століть Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Як викладач кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Хіросі Катаока налагодив стажування українських студентів у Японії. Відтак щороку 12 його вихованців поглиблюють свої знання з японської мови, історії та культури в японських університетах, що також значно сприяє духовному зближенню наших народів.

Пан Хіросі учасник міжнародних Інтернет-конференцій «Диалог мов – діалог культур. Україна і світ», які організовує і проводить ось уже десятирочний Київський університет Людвіга-Максиміліана в Мюнхені (Німеччина). Його дисертація, доповіді на цих та інших конференціях, публікації в різних наукових виданнях про культ предків у японській та українській народній творчості загалом викликають і викликають загальне зацікавлення, здобули високу оцінку в наукових колах, серед викладачів і студентів. «Дисертація, доповіді та інші наукові праці Хіросі Катаоки вносять свій струмінь в українське народознавство не лише своєю тематикою та проблематикою, а й

основоположними підставами дослідження тих чи інших явищ культури японського та українського народів у їх зіставленні і порівнянні. Він глибоко знає звичаї та обряди наших народів. Вивчаючи їх в типологічному плані, зважає на найменші деталі, найтонші зміни в їх становленні та історичному розвитку, в логічних взаємозв'язках і взаємозумовленостях, властивих до даних історії, психології, естетики, польових досліджень, праць найвидатніших представників світової народознавчої науки і т.д., а вже потім робить узагальнення і висновки, формує свій погляд на те чи інше явище, розвиває ті чи інші наукові ідеї, ставить нові проблеми, що й робить його праці оригінальними, захоплюючими, повчальними для нас. Скажімо, в українській національній свідомості нація потрактовується як великий Рід. Однак, дослідження природи такого розуміння у нас залишається мало вивченим. Акцентуючи на архетипах води, дерева, хліба і їх функціях в контексті пошанування роду, сім'ї, батьків, Хіросі Катаока зосереджується на зіставленні міфологічних образів, притаманних і японській, і українській культурам – тотемних та анімістичних персонажів, символіці обрядової атрибутики, чим суттєво збагачує розуміння історичної, суспільної та психологічної природи наших уявлень про Рід. Його ерудованість, відданість справі, виняткова цілеспрямованість та наполегливість в праці завжди і у всіх викликали і викликають повагу до нього. Вони так природно згармонізувалися з мудрістю, з материнською любов'ю та турботою наукового керівника Лідії Франціни Дунаєвської про свого аспіранта, з увагою до нього колег по кафедрі й дали нам в його особі непересічного вченого-фольклориста, взірць духовно багатого, благородного особистості кінця ХХ-початку ХХІ століть», – говорить завідувача кафедрою фольклористики Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, доктор філологічних наук, професор Олена Івановська. «Пересмислюючи з погляду новітніх теоретико-методологічних досягнень української та японської народознавчої науки вироблені у світовій фольклористиці ХІХ-ХХ століть стереотипи порівняльного дослідження традиційних культур, – доповнює її провідний науковий співробітник відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського Національної Академії Наук України, доктор філологічних наук, професор Микола Дмитренко, – Хіросі Катаока у своїх працях порушив і з'ясував цілий ряд важливих для науки питань. Він, зокрема, запропонував нову класифікацію мотиву мандріжки між світами за суб'єктом дії та за критерієм загальної та індивідуальної у контексті художньої модифікації культу предків. Це ж, у свою чергу, дає змогу докладніше і конкретніше досліджувати реалізацію культу в різних національних традиціях, які дотепер мали досить розмитий характер».

Хіросі Катаоку радо зустрічають в початкових закладах України, в сільських родинах під час польових експедицій, де він уже має своїх друзів, на радіо і телебаченні. «Співпраця з паном Хіросі облагороджує, якось сама по собі спонукає до нових пошуків, завжди викликає бажання співпрацювати з ним», – ділиться своїми враженнями від зустрічей зі своїм другом завідувач Навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, кандидат філологічних наук Валерія Шегельській.

У вересні 2017 року Хіросі Катаока перейшов на посаду координатора міжнародного проекту SATREPS Фукусіма-ського університету, який допоможе інтегрувати досвід наукової підтримки у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та АЕС Фукусіма-Дайчі в інтересах Японії, України та міжнародної спільноти.

Тож, як кажуть у нас в Україні, з роси та з води на многії літа Вама, дорогий пане Хіросі!

ПАМ'ЯТІ ДМИТРА КРЕМЕНЯ

Закінчення. Початок на 1 стор.

Бути другом Дмитра Кременя, то тішити власний гонор, але і покладає велику відповідальність. Всім відомий вислів «Скажи мені хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти» є говорити про те, що коли тебе вважає другом непересічна людина, ти повинен бути гідним цього звання. Я слідую принципу цьому вислову з того часу, як ближче познайомився з Дмитром Кременем.

Більшість молодих письменників приходили зі своїм наробком до спілки і просять Дмитра оцінити власні твори. Дмитро Кремень завжди знаходив слова підтримки для початківців. Знаю по собі, наскільки то надихає на подальшу роботу. Прочитавши першу книгу мого нового роману «На злам імперії», Дмитро Дмитрович поставив «діагноз»: «Мені роман сподобався». Цього мені було досить, щоб більш впевнено продовжувати роботу. Я добре знаю, що таким чином Дмитро підтримує кожного товариша по спілці.

Обговорюючи з Дмитром ті чи інші історичні події, які я висвітлюю у романі, або читаючи його твори, завжди дивувався його енциклопедичній освіченості. Враховуючи жанр, у якому я працюю, мені доводиться знайомитися з величезним масивом архівних матеріалів. При тому я розумію, що людині, яка працює над іншою темою, то не потрібно, але в розмові виявлялося, що Дмитро не лише знає коротко з матеріалом, він може дати коротко і влучно оцінку тій чи іншій історичній події.

Я свідок того, яким авторитетом Дмитро Кремень користується в українських побратимів по перу. Так сталося, що я досить часто зустрічався з видатним українським поетом, драматургом і сценаристом Іваном Драчем. Вже з першої зустрічі, після короткої розмови про мою трилогію «Запорог», Іван Федорович, знаючи, що я з Миколаєва, запитав: «Як себе почуває мій друг Дмитро Кремень? Я знаю, що він хворів». Я відповів, що Дмитро Дмитрович працює над новими збірками поетичних творів, незважаючи на хвороби. Іван Федорович трохи помовчав і прощавав:

Жebraки українські поети,
Що ви пишете в бідні газети?
З ким ідете на прю на ножі?
Вас на Банковій знов піднімає
Той у кого Відчизни не має?
А пророки усюди чужі...
У якому тепер тиражі
Вам болять ненаписані книги?

Потім, ще трохи помовчавши, ніби прощавав, ніби сказав від себе:

«О, звіздо! Полюнова звіздо!».
Я мовчав. Що міг сказати. То був вірш «Поскрипту до Літопису» з нової збірки Дмитра Кременя «Медовий місяць у Карфагені». Він щойно подарував її мені, і я вивіз її за собою, постійно перечитуючи. Трохи раніше я показував нові вірші Дмитра Кременя і Івану Драчу. Він досить уважно переглянув збірку, але тоді нічого не сказав. І оту тепер виявилось, що і йому запали у душу вірші з цієї збірки. А може, він раніше чув цей твір від Дмитра Кременя? Не відаю того. Той вірш і мене вразив, особливо останній рядок. То був ніби самостійний вірш. Такі вірші характерні для японської поезії. Фактично, то і є самостійний досконалий вірш зі своїм глибинним змістом.

А ще мене вразив випадок, пов'язаний з Дмитром Кременем на відзначенні вісімдесятиріччя з дня народження Олександра Олександровича Сизоненка, миколаївського прозаїка, лауреата Шевченківської премії. Після того як Дмитро Дмитрович поздоровив Сизоненка з ювілеєм, той, подякувавши за привітання, промовив, звертаючись до присутніх:

«Чи миколаївці колись задумувалися, якого геніального поета мають? Він такий в Україні один. Різноматіть теми і глибина філософського осмислення людського буття, яку підлімає Дмитро Кремень, вражає не лише мене. Такої ж думки й інші члени президії спілки письменників. Я зачитаю вам найкращий, на мою думку, вірш Дмитра. І Олександр Сизоненко напам'ять зачитав один з віршів Дмитра Кременя. Я був вражений від того, як вісімдесятирічний письменник міг запам'ятати такого значного за розміром і складно-

го для вивчення вірша. На той час і я не знав його напам'ять.

Я часто перечитую твори Дмитра Кременя, і роблю це для того, щоб навчитися викладати свої думки так, як це робить він. Але тому не навчився, то отримувеш від Бога. І то, якщо маєш силу працювати в поті чола. Лише тоді доведиш свої думки, викладені римовано на папері, до вищої досконалості.

Шістдесятирічний ювілей Дмитра Кременя випав на час, коли місцева влада, у силу кон'юктурних міркувань, зробила вигляд, що того не знає, і не відзначила на належному рівні ювілей поета, відзначеного найвищою державною відзнакою. Але про це не забули друзі і шанувальники Дмитра. Майже протягом цілого дня до нашої письменницької організації вони йшли з привітаннями і подарунками. То було істинно народне шанування нашого Метра. А я свої почуття і шану до побратима виклав у вірші, не маючи на меті рівнятися з Дмитром Кременем.

вересневі наші ночі й дні.
Ще не осінь, і уже не літо...
(Д. Кремень)

ДМИТРУ КРЕМЕНЮ

Яскравим усміхненим сонцем,
Шану тебе літній серпень.
І ти мов наповнений соняч –
Дарує тепло свого серця!
А серпень це літо, не осінь,
Хоч в смутку жовтіє вже листя.
А серпень – то літо, не осінь –
Та все ж він до осені ближче...

Еллада в ковильному краю,
Тебе зярувала навки.
Та все ж день пройде і згадаєш –
Карпати, і ліс, і трембіту.
І серпень. В Карпатах то осінь.
Вже гори в пожовклому ліс...
Хоч серпень – то літо, не осінь,
Над горами хмари повисли.

До обрію сонячє поле,
То дійсно щаслива планида.
І поряд усміхнена Оля –
Навіки твоя Атлантида!
А серпень – то дійсно не осінь,
Вона ще не просьтеся в гості.
А ночі гарячі ще й досі!
Віншуй же життя своє в осінь!

Дмитро Кремень – визнаний класик української літератури. Його творчість давно вивчається учнями шкіл і студентами університетів. По його творах пишуть кандидатські та докторські дисертації.

Я тільки проїздом. Ти чуєш?
Я тільки проїздом.
Усе між буттям і фіналом – ольвійський транзит.
Кому помолось наостанку?
Розореним гніздам?
Розореним скіфським курганом
Між цвинтарних плит?

Я з Дикою Поля,
Покритого Флотським бульваром.
Уже під ногами потріскує древній асфальт.
А шлях із Єгипту закінчиться Бабиним Яром.
Кінець і початок.
Оркестром – лиш скрипка і альт.

ВИТАЛІЙ РОГОЖА

Пропонуємо увазі читачів інтерв'ю з учасницею цьогорічних Шевченківських днів Лукрецією Бирладяну.

Член Спілки письменників Молдови і Румунії. Народилася в селі Стара Татарівка поблизу м. Сороки в Молдові. 1979 р. закінчила філологічний факультет педагогічного інституту «Іон Крянге». Кандидат філологічних наук. Викладала літературу в педагогічному інституті і в Академії мистецтв у Кишиневі. З 1998 року живе в Парижі. Лауреат низки літературних премій. Авторка поетичних збірок «Роса слів» (1998), «Час польоту» (1996), «Капітал нашої крові» (1998), «Оксамитовий сезон» (2018), а також низки прозових книжок і літературознавчого дослідження «Чуття природи в поезії Емінеску». Її твори перекладалися французькою та російською мовами. Українською її вірші друкувалися в «Українській літературній газеті» в перекладі Віктора Мельника.

УКРАЇНА

У мене таке враження, що Україна немовби сама у собі, що вона не надто прагне відкритися до інших людей, для інших націй, інших культур. Не знаю, можливо, я помилюся, але, судячи з того спілкування, що я мала, Молдова, як на мене, більше переймається зовнішнім світом. Може, тому що Україна – велика, самодостатня країна... Зустрішши іноземця, молдованин відразу запитає: А що там у вас? А як те? А як це? А українці самі у собі. Так, принаймні, мені здалося. Шкода, бо ті цінності, які ви маєте, що красу народу, що культуру, що Україна має, треба донести до Заходу, до інших народів, шкода її у такому закритому вигляді просто тримати.

Так склалося, що з 1998 року я живу в Парижі. Французи багато знають про Росію, більше, ніж про когось із нас... А коли ти добре знаєш когось, хочеш-не-хочеш, але він тобі стає близький, значно ближчий, аніж той, кого ти зовсім не знаєш. І навіть, коли йдеться про цей конфлікт... не те, що я хочу сказати, що я була великим вашим адвокатом, але доводилося ним бути, чуючи: А, Україна?.. Так Крим раніше був російським, отже, він і має лишатися там, і, взагалі, Україна, що це?

Знаєте, мені здається, що політика – це політика, ідеологія – це ідеологія, а письменники, інтелігенція, вони мають цікавитись і робити все, щоб створити культурний образ країни. Добре, що ви шануєте великого Тараса Шевченка, а я вже вдруге на Шевченківських днях. Але чому в такій великій країні як Україна немає майданчика, куди б ви могли запросити ваших іноземних колег – письменників, митців, творчу інтелігенцію, аби спілкуватися з ними, показати їм своє, розповісти їм про реальні речі, донести ваші оцінки подій. Адже те, про що я кажу, робиться скрізь, навіть у найменших країнах, але, чомусь не в Україні.

Це дуже важлива складова світової культури. І якщо ви відчуваєте причетність до неї, то мусите шукати різні можливості, щоб бодай рухатися в цьому напрямку.

МОЛДОВА

Коли я кажу Кишинів, коли я кажу Молдова, останнім часом це вже більш зрозуміло, що я маю на увазі... Радянський Союз робив все спільним, й ідентичність народу практично зникла в очах інших, існував

МОЛДОВА — ЦЕ ЩЕ І ЛУКРЕЦІЯ

Радянський Союз – це Росія... І те, що в ньому було багато народів, і в кожного з них – своя культура, – дуже мало про це знали і дуже мало цікавилися тим. Бо, зазвичай, великі країни, як я казала, їм вистачає самих себе, і якщо їх цікавить щось, лише тоді, коли це дуже важлива подія.

Знову ж таки про вас, про Україну. Її позитивний образ постав перед світом тоді, коли виник Майдан, коли нація зрозуміла, що більше так не можна, що вона хоче бути господарем у себе вдома. Ця подія драматична, вона відкрила Заходу інший образ, хороший образ. Значить, Україна... Значить, Україна – це не Росія... І в людей на Заході починає конструюватися ідентичність народу.

Коли Росія забрала Крим, я хочу сказати, що мене дуже здивувало (в Росії є письменники, є журналісти, яких можна було б назвати російським лобі у Франції), що я не знайшла там інтелектуала, який би доносить правду про Україну з погляду власне інтелектуала, я не кажу про політиків зараз, політика – це політика. Бо коли існує хороший зв'язок між інтелектуальними людьми, інтелігенцією – це вже інший вимір, аніж політика, і це дуже важливо, тому що люди, прості, які читають, які дивляться, вони більше вірять ось таким філософам, письменникам, аніж політикам.

СВЯТО

Що мене здивувало – як я вже зазначала, на Шевченківському святі я вже вдруге – я не бачила тут жодного російськомовного українського письменника. Для мене це несподівано, складається враження, ніби вони не хочуть віддати належне Шевченкові. Мені здається, що інтелектуал весь час має бути на боці правди, він може, звісно, підтримувати ті чи ті політичні партії, мати ті чи інші погляди на певні явища. Але якщо ти живеш в Україні, тим більше ти письменник, то як можна не вшановувати великого поета, яким є Тарас Шевченко? Ось я прибула до вас з Молдови, є письменники, які приїхали з Польщі, з Болгарії... Для мене українська література не є рідною, але Шевченко – це ж вершина, і не лише для українського народу. Він має такі гуманістичні і міжнародні якості, які треба визнати, і відзначати свята Шевченка у себе в країні, мені здається, – це хороший тон, бонтон, як кажуть французи.

Можливо, Пушкін вищий у тебе в голові, аніж Шевченко, чи ближчий до душі, чи

спільного, зокрема, і проблем. У вас Луганськ і Донецьк, у нас – Придністров'я і Гагаузія. Як і ви – українці, ми також спізнали на собі голод, у нас також ліквідували інтелігенцію, найкращих людей масово вивозили до Сибіру.

Лише потім, після падіння комунізму, вже можна було відкрито про це казати, тож маючи такий гіркий досвід, наші країни мають спільно торувати свій майбутній шлях, підтримуючи один одного. А це дасть нам змогу краще пізнати нашу культуру, їхню сутність.

МОЛДОВА – ЦЕ ЩЕ І ЛУКРЕЦІЯ

Я знаю, як у мене в Молдові, і їдучи до Києва, мені було дуже цікаво дізнатися, а як у вас з тим чи іншим. І наскільки наші уявлення, зокрема, молдован, про Україну, відповідають дійсності. Наприклад, коли ми кажемо Франція або ось я зустріла француза, ти вже мимоволі уявляєш собі певний стереотип. Бо Франція – це мова, це культура, і за тим французом, якого ти зустріла, уже закріплений конкретний образ і уявлення, а коли я кажу комусь Молдова, вони дивляться на мене, і я маю сама в собі знайти якісь якості, щоб ця людина створила образ: А, Лукреція... Так, Молдова – це Лукреція, це не лише люди, які важко працюють, їдять до Європи на заробітки, щоб утримати вдома свої родини... Бо Молдова – це ще і Лукреція.

Отже, коли я знайомлюсь із кимось, я навмисно кажу, що я з Молдови, тому що для мене важливо створювати цей образ країни, довести їм, що я не така вже й погана, що я маю якісь європейські риси обличчя і європейське відчуття, мислення, що я відкрита людина, що я знаю щось не лише про свою культуру, але і про їхню культуру також. І, повірте, це збагачує нас обох.

РОЗМОВЛЯЛА: КАТЯ СІНЧЕНКО

Катя Сінченко

БУТИ РАЗОМ

Я народилася поблизу містечка Сороки за тридцять кілометрів від Могилева-Подільського, в якому жили, та й досі живуть молдавани й українці. Щонеділі ми з мамою ходили там на ринок, поринаючи в різнокольорові мов і різнобарв'я культур, в розмаїтій одежі, жіночих суконь і хусток. Моя мама їх весь час купувала, а я просто обожнювала її бачити у тамтешньому вбранні, у цих червоних чи білих квітах... А ще ми жили поруч з українською родиною... У мене збереглися найсвітліші спогади про українців, з якими я росла, про ті танці, які ми танцювали, пісні, яких ми співали... Це все дуже близько мені до серця.

І потім, в Україні і Молдові багато

ВИДАМО ВАШУ КНИГУ

КОРЕКТУРА
ВЕРСТКА
ДРУК

Телефонуйте:

0939590831

Василь РЯБИЙ

Про Бориса Нечерду почув уперше 1976 року від поета Романа Кудлика, який благословив у журналі „Жовтень” мій поетичний дебют. На той час я, студент факультету журналістики Львівського держуніверситету імені І.Франка, був записаний у всі бібліотеки. В двох з них, імені Я.Галана, поруч з галасом Галицького ринку, та в тихій науковій бібліотеці імені В. Стефаніка і замовив збірник одесита, які прочитав з великим захопленням, наче пірнув у море. Прочитав на одному диханні першу збірку „Материк”, книги квадратної форми „Літак у краплі бурштину”, „Барельєфи”. Дуже мене вразила збірка „Лада” з новаторською поемою естампів, оформлена власноручно автором, чому не було аналогів. Тієї миті я відчув одеську школу поетів, не боюся так сказати, і замріяв потрапити на практику в одеське видавництво „Маяк”, оскільки ввели спецкурс видавничої справи.

Із затамованим подихом переступив поріг „Маяка”, де мене приязно зустріли працівники видавництва на чолі з головним редактором Віталієм Колодієм, який викликав службове авто і ознайомив з містом біля моря, подібав про помешкання в гуртожитку. Але найважче студент не знав, що між видавцями і письменниками існує нервова напруга у взаєминах, бо кожен має свою правду і наполягає на своїх варіантах творчості. Тим більше, коли це стосується Б.Нечерди, людини з незалежною вдачею, що не терпить жодних прокрустових лож, нав'язувач чи то пак „досвідчених” порад редактора, який також покладений у певні умови й мусить терпіти всіх на світі неорядинарних інкодументів, через котрих можуть вигнати з роботи і навіть покарати.

Я слухав редактора Ждану Зінченку, тримаючи в руках збірку „Танець під дощем”, і не міг повірити, що попередню таку збірку видрукували і забракували через „цензурні невідповідності”. Це підтвердив і мій новий приятель, редактор і прозаїк Микола Суховецький, який і познайомив мене з Борисом Нечердою не у видавничій, куди заходило чимало авторів з похмурими обличчями, а в заворожено гарному будинку письменників. Я знав, що поет народився 11 липня 1939 року в с. Яреши Андрієвського району Житомирської області, навчався в Одеському інституті інженерів морського флоту, працює відповідальним секретарем місцевої організації СПУ. Худорлявий, майже середнього зросту чоловік у білосніжній сорочці та безрукавці тихим, але чітким голосом мовив, дивлячись крізь мене: „Поет?” А потім, наче мене не було, щось почав розповідати редактору. Далі знову запитує: „А звідки родом?”, і коли почув, що з Коломиї, вразив говірким вигоком „агі” і прочитав віршом коломиїчку. Він, усміхаючись задоволено, бо побачив мій подив і певну розгубленість, підписав мені мучену-перемучену, з іншим уже художнім оформленням книжку „Танець під дощем”, з кожним словом втрачаючи веселість. Може, тому так прозаїчно звучить дарчий напис чорною па-

ЗА ВЕКТОРОМ ПРОСТИХ РЕЧЕЙ

До 80-річчя Бориса Нечерди

тою: „Васильо Михайловичу Рябому з найліпшими побажаннями – Б.Нечерда. Одеса. 23 липня 1979 року”. Тут же жартома зауважив: „З мене пиво”. Однак хтось зателефонував і ми швидко попрощалися. На мою плечі залишився дружній удар долонею, мовляв, тримайся, будьмо, до наступної зустрічі!

А я все розпитував знайомих про поета. Дослухався до його саду, моря, неба, дюралевої дзвіниці, мрії з того берега, красивів з ліхтарями, обличчя нагопту, провінційного саксофоніста, кіносценарія, звертався по думки до снігурів, які приносили на крильцях перші сніжинки. Знав, що про нього думають поети завдувач відділу художньої літератури Віктор Нарушевич, редактор Валерій Трохліб, директор Анатолій Глушак, художник Олександр Карпушкін, критик, літературознавець Михайло Стрельбицький, прозаїк Михайло Циба, поет Василь Сагайдак, який страшенно втішився землякові, так само, як уродженець Львівщини Богдан Сушинський, тодішній заступник редактора одеської молодіжної газети „Комсомольська іскра”, де він помітив у добріці літстудії „Гроно” одну, але дорогу мені мою мініатюру: „Коліс швів день бузковими грудочками. Коліс я був малий і чув усе на світі: гуділа криниця, як мамине серце...” Ше й написав: „...перебуваючи на практиці в одеському республіканському видавничстві „Маяк”, готується до фаху редактора книжкового видавництва. А тим часом завдає клопоту редакторам видавництва „Молодь”, де готується до видання перша збірка його поезій” („К” 27 вересня 1980 року, а мої оті клопоти тягнулися аж до 1990 року, коли вийшла на решті збірка „Грань”). І кілька років поспіль, перебуваючи на практиці в „Маяку”, я, отже, був готовий до місяця постійної праці по закінченні університету, тим паче тут

вже чекала кароока Муза, з якою перечитували твори Бориса Нечерди, вона надсилає його публікації у місцевій періодиці. І прив'язувало моє серце до Одеси ще й те, що в кожному кроці відчував прихильність. Уже й обіцяли надрукувати в альманасі „Горизонт”, записати на радіо вірші... Все ж таки, треба зізнатися, ясновидящим вектором у прочитанні моєї долі став певною мірою Борис Андрійович, підштовхнувши до пошуку того часопростору, в якому проявилось моє ж творче „я”.

Тивнячись Одесою після вселяючих рясних пригод, в які потрапляють нехотячи, коли рятують ближніх і загрожує виключення з вузу, як це було і в шанованого мною поета, я заглянув до славнозвісного пивного бару „Гамбринус”. Тут зустрів Бориса Андрійовича, який упізнав автора-початківця, покликав до столу, замовивши кухоль пива, бо, виявляється, „винен пиво, не хоче бути записаним до реєстру обіцяльників, виглядати в майбутніх мемуарах як несерйозний споживач лексик”. Господи, який я був радий, чуючи розраду в розмові, коли поет, наче ворожить, визначив, заплотивши очі, що мене жде цікава дорога (так і сталося, що ми змушені були з Музою врешті-решт збиратися до Коломиї). Перелачив, що відкривається мені чарівні двері (2002 року в мене вийшла завдяки коломиянину Федорові Хільчуку збірка поезій та графічних композицій „Двері луни”). Чом би не їхати додому, бо великі міста часто псують творчі натури, і як тоді почути, що „где криниця маминим серцем”?.. Я ледь не онімів, не вірячи своїм вухам, що Нечерда пам'ятає те, про що не загадав ніхто в суцільній марноті марнот.

Така розважливості не забувається. Це була дружня порада, хоч ми й не були ні друзями, ні приятелями. На жаль. Можливо, хтось комуся і довів, що був другом Нечерди, а сам у минулому пасивно спостерігав, як поспівають терном поета за те, що він не так пише, чи особисто брав участь у побитті за мовностилістичні новації, які приймалися за деструкцію, яскраву образність, щоби стягнути до рівня примітиву. Ох і начитався ж я тих мудрих, які контролювали творчість такого поета, в кого не один шось взяв, але їх „сонячний вітер” не міг принести стільки дива, щоб заступити непорвну планету Нечерди, котру зажадали обжити епігоми. Це треба було раніше визнати критиками і літературознавцям не про себе, а вголос, при житті поета, а не мовчати, трясучи чис за свій загишок. Втім, планета Бориса Нечерди ще більше повнилася саямом. Це є таїна таїн, яку не просто розгадати. Вона не вимагала чийось зусиль захисту, хоча можна було віддати їй належне за поетового життя. Мабуть, тому й полетіла наздогін найвища з премій, хоча поет не став від того більшим, хіба що визнаний суддями, які вирішили оцінити талант. Заснована премія його імені, якою відзначають новаторські твори, високою мірою засвідчує висоту слова, але для цьо-

го він мав відіти у вічність. Краще б жив, а прогресивна думка вигадала б естетичний критерій пошанування в розквіті творчих сил.

Щось приблизне діялося і з інакодумцем поетом Тарасом Мельничуком, якого ув'язнили за антирадянщини, та він встиг потрапити до „обойми” Шевченківських лауреатів, важко дожив у бідах, хворобах останні роки. І, як завжди, деякі „друзі” по смерті поета виглядають вірними, хоч свого часу вдили козу з сатаною. Ім приємно приватизувати пам'ять про поета, захищаючи істину”. Шкаво, що Мельничук мешкав після тюрми поблизу Одеси, працював на залізничному вузлі. Дав рукопис віршів у „Маяк” (його я, пригадую, гортав у видавничстві з дозволу редактора), звідти невдовзі повернулі папку з великим загальною відповіддю, що ще не видно книги в рукописі. Пригнічений автор подався до „Гамбринуса”, побачив Бориса Нечерду, проте не наважився підходити до нього, аби не нав'язався, не лізти у вічі. І те, що він угледів справжнього поета, покликало до поетичного осягнення жорстокого і водночас доброго світу. Отак поволи і допив своє пиво як незнайомець і, одухотворений радісним образом, пішов геть, щоби „продовжити творення себе”.

Так, життя – це фантастика взаємодображення, коли переплітаються думки й почуття, керовані випадковою невиладковістю. Навіть те, що до рук потрапила збірка Юрія Островершенка „Вхідчини” з перемовою, в якій Нечерда каже, що справжній поет повинен вміти і з кропиви добувати мед. Там є вірш, присвячений Князю роси – Т.Мельничуку. Виступаючи на філфакі Чернівецького університету імені Ю.Федковича на тему паліндромії, що має суть зеркальності, даруючи збірку деканові, поетові Борису Бунчуку, тезові Нечерди, автору першої книжки віршів з такою ж назвою. Через рік його нагороджують премією „Князь роси” імені Тараса Мельничука. Десь у цей же період мені приснилося, що вітаю кийського поета Анатолія Мойсєнка з якоюсь відзнакою. І справді згодом його збірку паліндромії „Віче мечів” відзначили за новаторство, оригінальну образність премією імені Бориса Нечерди.

Ось тобі й несподівані метафоричні взаємодії позитиву. І те „прости речі, прости поняття, як-от: хліб-сіль, зелена трава, коханя – викликані ними почуття спонукали пілу низку асоціацій”, як дослідив задовго до останнього подиху 11 січня 1998 року автор понад десятка книг, який так і не побачив свою „Останню книгу” („попри неминучі втрати й певні прикроці, спричинені переходом до рангу небіжчика, я розжився на залізне, комар носе не підточить, албі: єсть непричетний до всіх неподобств, що нині вона...”) і останній по смертю, наздогін, нагороджений Шевченківською премією.

М. Коломия

15 червня 2019 р., об 11 годині, напередодні Дня святої Трійці, в одну з найголовніших поминальних субот, на могилі Великого Кобзаря на Чернечій горі в Каневі, вже в двадцять шосте відбудеться урочисте вручення відзнаки Фонду Тараса Шевченка «В своїй хаті своя й правда і сила, і воля» за значний подвижницький внесок у розбудову Української держави.

Лауреати Фонду Тараса Шевченка 2019 року

Цього року нагороду Фонду отримують:

Ігор Юхновський, широкознаний у світі вчений фізик-теоретик, державний, політичний, громадський діяч, народний депутат Верховної Ради України кількох скликань, ініціатор проведення доленосного референдуму про незалежність України. Від 2006 р. в.о. Голова Україн-

ського інституту національної пам'яті, ініціатор створення Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті та його очільник. Має численні державні відзнаки, Герой України, належить до групи моральних авторитетів України «Перше грудня» – за величезний нещодавній внесок у розбудову Української держави та її націо-

нальне відродження.

Анатолій Лихощвай, кобзар, представник Полтавської кобзарської школи.

Микола Лєсюк, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка, автор понад 300 наукових праць з проблем україн-

ської мови на теренах сучасної України, активний фундатор Обласного Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, його очільник понад 20 років.

Віра Коник, Голова Українського земляцтва та Конгресу українців Естонії, журналіст, в різні періоди: редактор україномовної газети «Струни», кореспондент Української редакції теле-радіокомпанії BBC News, журналіст закордонної редакції Українського радіо.

Вадим КРИЩЕНКО

УКРАЇНСЬКЕ БРАТСТВО

Хай хтось, хитрістю підбитий,
Загріба багатство.
А нам треба оновити
Українське братство.

Хай хтось просить на підмогу
Мастака чужого,
А нам треба кошового
Вибрати зі свого.

І тихіших, і лютиших
Знала Україна.
Нашу душу може втішить
Лиш душа родинна.

Рвуться в українську мрію
Спритні й гонорові.
Українець ж зрозуміє
Лише брат по крові.

Хочу крикнути наразі
Щоб у вусі трісло:
Не садіть московських блазнів
У гетьманське крісло.

Геть, зрадливі атрибути! –
Що пекли нас часто.
Вірю – подолає скрути
Лиш Українське братство.

РОЗМОВА

Старого гуцула зустрів я колись,
Спитав наваманя, та, для виду:
– І скільки на світі ви вже прожили,
Скажіть, признайтеся, діду.

Спинився старий, посміхнувся у вус:
– Ну що, я не буду вгинатися,
Признатись нікому про це не боюсь –
Прожив, як по правді, днів двадцять.

– Та що ви? Та вам недалеко до ста,
Навіщо звернули на жарти?
– Ні, тут арифметика зовсім проста.
Послухай, осмислити варто.

День перший, коли я із війська
прийшов,
А другий – як стрівус Аничку.
Була в нас велика і вірна любов,
Як мовлять – одразу й навично.

І третій, як хату свою збудував,
Про це пам'ятаю і нині.
Світлась красою і мисників, й лав,
І добрим лицем господині.

Четвертий – це сталося якраз
восени, –
Коли народився синочок...
Якщо по порядку – було три сини
І троє смерчечок-дочок.

А потім женив роботящих синів –
Пішла голопуза малеча...
Отак набереться двадцяточок днів.
А інше усе – колотнеча.

ЩО НА СЕРЦЕ ЛЯГЛО

Дідок підморгнув, собі далі пішов,
Кептарик натягши на плечі...
Я довго стояв, онімилый немов,
Не змігши нічим заперечить.

Розмову цю мудру в собі понесу,
Щоб знову вона нагадала:
На радість відведено мало часу.
Ой Боже, як мало, як мало...

БУТИ УКРАЇНЦЕМ

Любити Україну –
Не тільки про це говорити,
Бо слово красиве
Ховає бува каламуть.
У справжній любові
Сховаєш свої колорити.
Про справжність її
Тільки вчинки твої доведуть.

Святі почуття
Починаються з рідної хати,
З маминих слів,
Що до правди ведуть навпростець
Любити Україну –
Це значить щодня дарувати
Для отчого неба
І свій осяйний промінець.

Любити Україну –
Крізь крик її мову почути,
І рідне плекати,
Відкинувши звички чужі.
Любити – це значить
Не дати втопитися в скруті,
Не дати пропасти
Її волелюбній душі.

Любити Україну –
Добра запалити багаття,
Стоять за своє
І не стишить до волі ходи.
Тож будьмо українцями,
Будьмо українцями, браття –
У радості й скруті,
Несхибно, усюди й завжди.

РОЗДУМ БІЛЯ НОВОРІЧНОЇ СВІЧКИ

Ей, скинути хоча б десяток літ,
Хоча б десяток... Не прошу я
більше.
Й принадами знов заяснів би світ,
І задзвенів би він мажорним віршем.

А так усе схиляюся на міноर:
Холодний сніг, і видива холодні...
Горить свіча... У чарочці кагор –
Без сповіді я причащусь сьогодні.

Ковток вина та огірок пісний –
Хоч не гіркі, але загіркли в роті.
Вже давня мрія перейшла у сні...
Чого усе я відкладав на потім?

Нема часу вже відкладати, нема.
Як швидко все промчало,
пролетіло...
А за вікном хурделиця-зима,
І ув очах отак пекучо-біло.

Та все ж, на серці начебто не лід –
Воно мелодію ще віднаїде у слові,
Воно іще у теплоті любові...
Ей, скинути хоча б десяток літ!

ПРОСТО ЖИТИ

Удача – ніби той міраж
Всімхнула... І сховалась тихо...
Уже лустий мій патронташ,
Щоб відстрілятися від лиха.

А лихо тихо підповза,
Воно зовється просто – старість.
Непередбачена сльоза
Звучить в душі, мов на гітарі.

Але ще хочеться чогось –
Без зла, без каяття і болю...
Піти між золотих колось,
Піти, де сонце тішить долю.

В гурті надуманих химер
Я був немов несамовитий...
А усвідомив лиш тепер:
Яке це щастя – просто жити.

ДУША ЩЕ ХОЧЕ ВІРИТЬ

Амбіції вже на вогнях тривожних
Зронили попіл на суху стерню.
Але душа жива... Вона іще
спроможна
Потиснуть руку молодому дню

З передчуттям, що день цей
заясніть
І принесе ту ясність нам усім,
Із радістю ввійде в людський надій
світлицю,
Із правдою зайде в Державний дім

Утвердити у серця бажання щирі,
Закресливши напасті і брехню.
Душа іще жива. І дуже хоче вірити
Прийдешньому просвітленому дню.

УКРАЇНСЬКА ДРАМА

Яксь ганьба на очі повиса,
Бо як сприйняти українську драму.
Ми мали би злетіти у небеса,
А падаєм униз, в глибокю яму.

Хтось позира на все це сміючись...
Та нам болить запитання горbate:
Чи вирок цей вже остаточний, чи
Ще можна нам оскарження подати.

ЯКЩО ТИ ЛЮДИНА

Якщо ти пташка –
Бійсь висоти,
Якщо ромашка –
Всім не цвіти.

Якщо ти гілка –
Плоди ховай,
Якщо сопліка –
Притиш, не грай.

Якщо ручай ти –
Не трать води,
Якщо зайчатко –
В даль не ходи.

Знов слово стелить
Таїнь свою...
Якщо метелик –
Жахайсь вогню.

Якщо ти стежка –
Не лий у даль,
Хай буде стерта
Твоя хода.

Так безупинно
Кричать рядки...
Якщо людина –
Дій навпаки!

«ЗЕМЛЯЧОК»

Одяг він іншу мову,
Іде у інші храми...

І я питаю знову:
Він з нами чи не з нами?

В словеснім передзвоні
Не зрозумію й дост:
Він України воїн,
Чи прихвостень московський?

Лихе – не бачить ніби,
Своє – ганьбить завзято.
Ой, «землячків» подібних
У нас іще багато.

Від злості – єрепенить,
Хоча вдає – звичайний.
З такими ось, я певен,
Ви також зустрічались.

ПІСЕНЬКА ПРО ЩАСТЯ

Думаймо про зорі,
Думаймо про небо,
Думаймо про добре,
Про лихе – не треба.

Радість – силу множить,
Ніч зміня на ранок.
Думати не гоже
Що усе погано.

Усміхнісь квітчасто –
Як бузок у цвіті.
І повірмо – щастя
Є на Божім світі.

Відсахнімсь од суму –
Він людині шкодить.
Те, що будем думать –
Те й до нас приходить.

ЗЕЛЕНИЙ ДРУГ

Було, що друзів – повна хата,
Тепер – не чуть і віддалік.
Лише один горіх кристалити
Від мого дому не утік.

Долоню простяга зелену
У днини смутку і недуг.
І я втішаюсь, що у мене
Є мовчазний та вірний друг.

ДО ЛІТА НА УКЛІН

Високі мальви біля вікон,
Як з білокурівських картин...
І все високе і велике
Прийшло до літа на уклін.

Тут – мірай небо, мірай поле
Очіма й подихом своїм,
Бо все, що бачиться навколо –
Це твій пахучий, добрий дім.

Тут – і доцільно так, і просто,
І все хороше на виду...
В своє селянське первородство
На святі серпня я їду.

КЛЕН

Старію разом я з похилим кленом –
Колось його край шляху посадив.
Він часто мовить вітами до мене,
Виспує мені на свій мотів.

Одна вже гілка в кленові усохла,
А інші зеленіють в нього ще...
І я теж чую, як в моє безсоння
Приходить щось, що тисне на плече.

Старієм разом – дерево й людина,
Нас не минає тужне і сумне.
Та клен ніколи не покаже спину,

І гілку для стрічання простягне.

Я дивну спільність віднайшов між
нами –
У тім, що буде ще, чи вже було.
... Із кленом холодніемо дощами
І ждем, що нас зігріє ще тепло.

ПШЕНИЧНЕ СЛОВО

У слові, як у хлібі, є свій смак –
Іх треба берегти, щоб не було
понищено.
Тож недаремно люди мовлять так:
– Дай хліба житнього, а слова дай
пшеничного.

ТВОЇМИ ДИВЛЮСЯ ОЧИМА

Тебе й мене вже стільки літ
Тримас міжч не одержима.
Ми різні... Але я на світ
Твоїми вже дивлюсь очима.

ДИВНЕ ВІДЧУТТЯ

Хоч на мені піджак широкополий
Та ще... Та ще є різного вбрання.
Чого ж стою я ніби зовсім голий
Перед очима завтрашнього дня?

В ПОЕТИЧНОМУ ЛІСІ

В поетичному лісі імен,
Де ростуть біляки і опеньки,
Розпізнаєте може й мене –
В сирійці маленькій.

МАГІЧНИЙ СПІВ

Магічність співу я відчув давно.
Мене лякає німота глуха.
Пісенний звук – це хліб мій і вино:
Чим ближчий спів – тим далі од
гріха.

ЛИШЕ ОДИН РЯДОК

Гриміли фанфари, до пафосу
схильні,
Гімн низькопоклонства розносив
трам-там.
«Живи, Україно, прекрасна і сильна» –
Лише цей рядочок хай лишиться
нам.

ВІЧНІ ПРОТИБОРЦІ

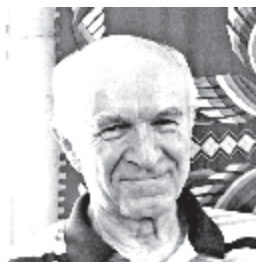
«Життя і смерть – одвічні
протиборці»
Ув очі дивляться усім нам по
порядку.
Одних можливостей вони, одних
пропорцій...
Та лиш одне з них може ставить
крапку.

ЯКЩО ТИ БУДЕШ ІЖАКОМ

Всі різні... Хоч людей навкруг
огром:
Хтось свариться, а хтось уміє ладить.
Якщо весь час ти будеш іжаком.
То чи захоче хтось тебе поглядить?

ЇХНІХ ДУШ ЗОРЯ

Найближчі друзі... Оглянусь –
не видно.
Ловлю на небі їхніх душ зорю.
З ким поділитися мені про
заповітне?
... В задумі сам з собою говорю.

Василь ВАСИЛАШКО

ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ МУШКЕТИКА

Був запитальним знаком і окличним –
Писати й жити завжди мужньо міг!

Великим був, та й до всіх ран
дотичним,
Гарячим був, та ні душі не втік.

Життєвий шлях його став історичним,
Віки прожив герої наш, а не вік!

В любові до людей митець не вичах,
Лиш братом брату світоч бути міг.

Лауреат Шевченків, як і личить,
В серцях лишився – як рідний
чоловік!

6 червня 2019 р.

СТОЯЧИМ РАТНИК ПРИ МЕ- ЦІ ПОХОВАНИЙ

Полян нащадки, які пасли в полі,
До сивої могилки у тополях
Прибігли всі, розкопками здивовані:
Стоячим ратник при мечі похований!

Чи то був скіф, чи давньоруський
воїн,
Та наче схований не для спокою,
А й мертвим став до оборонних лав,
Мов сам собі так пам'ятником став,

Де степ вітрам історії відкритий,
Де палицю сади – і буде цвіт,
Де влітку треба землю боронити,
А може, і виводити у світ...

СВІЧУСЬ ТОБЮ...

Свічусь тобою, горю тобою,
Мов золотиться туман зорею.
Мені подала ти знак рукою
І стежка твоя стає моєю.

Свічусь тобою, стаю поетом,
Ніякі тіні мене не спі їмуть,
Падіння навіть здається злетом,
Як я впадаю в твої обійми.

В твоїх обіймах і я – в горніні,
Ясний серпанку душі моєї,
Кохання світле немає тіні,
Це я з тобою стаю зорею.

ЩОБ НЕ ТВОРИЛИ З НАС МЕНШИНУ

Присвячую Івану Пилиповичу Ющуку

Кивають досі на меншин «ківали»,
Щоб ми їх, нібито для кращих змін,
Не паралельно рідних мов навчали,
А замість української, взаємн...

Щоб ті державної, як слід, не знали
Й натомість ми у себе, далєбі,
Комусь на виріст кадри готували,
Чужим країнам кадри, не собі.

То за український діалект русинів
Всім за окремий видають народ,
То в наших курдах визнати меншину
Ні як не відкривається їм рот.

СЛОВА РІДНОГО ОБРАЗ СВАТИЙ

Їх ворог добре вчить з нас гнути
шину,
Щоб українець, ніби сам не свій,
Перетворився з часом на меншину
В державі нашій, рідній, не чужій.

Волжан, які не «акають», а «окають»,
Москва меншиною не прагне звать.
На наш діалекти ж в неї око є,
Силкується нас ними розділять.

Як «старший брат» в Сірка позичив
оці,
Вбив українську, взявши у полон,
То й незалежну в нас убити хоче,
Йде нас судити, а не себе в ООН...

ДИВА ЗІ СВІТЛОМ І ЧУТКАМИ...

Звук з тунелю швидше світла йде –
Потягу не видно, та гуде...

Світло фар лиш за хвилини бачим –
Фари пільму розмітають наче.

Промінь згас, а звук за ним не стих –
Далі йде по вигинах крутих.

Шляхом кривизни, що й на землі є,
Швидше світла лжа до нас поспіє...

Відстані коротшають між нами
Часто не зі світлом, а з чутками...

ЛЮБИТИ ВОРОГІВ?..

Любити ворогів? До серця – всіх?
Смертельних – теж? Загарбників
країни?..
Як їхня церква вчить любити їх?..
Хай заберуться спершу з України!

До того хай полюють їх тюрма,
Для ворогів народу, що наслала.
До нас Москва, у нас душі нема,
Коли і друзям в серці місця мало.

Яких же ворогів любить? Своїх,
Своїх, як сам Ісус учив, любити...
Як зло хоча б у собі переміг,
На зло одне поменшає у світі.

За власних, знаних, ворогів берусь,
Щоб спільну борозну знайти для
пуга,
На краще в недруга я обіпрусь,
Щоб обернути недруга у друга...

І з ворогом народу вдалі і вшир
Шукати миру слід, не Кремль
любити...
Але найперше край, де бою вир,
Як Бог дав вибір – треба боронити...

КОЛИ ВЕРБЛЮД НАВКОЛІШКИ СТАЄ

Коли досяжна у верблюда спина
Для того, хто пустелью пізнає?
Тоді, як за банан від бедуїна
Той на коліна в жар піску стає.

Коли верблюда в'ючать так завзятю,
Мов третій горб на спині постає,
А потім ще й кепкують над
горбатим?..
Тоді, як з болю він поклони б'є..

Коли верблюд свою терплячість
морить,
Скидає кривдника й на все плює?
Тоді, як для покари, не з покори
Зненацька він навколішки стає.

Коли ж у нас я згаду верблюда?
Тоді, як за всолоджену брехню
Або за жменю гречки гнуться люди,
До жолоба підсаджують свиню...

ЯК ХТО ЛЮБИТЬ

Вухами любить жінка, люди кажуть –
Так слово чоловіче жінці важить.
Якщо мовчить коханий про кохання,
Навряд це жінці – золоте мовчання.

А чоловік очима, кажуть, любить,
Бо жінка втілена краси, всім любе.
Хоч є краса, що через очі входить,
А потім боком все-таки виходить...

Буває, правда, й чоловік подругу
Нерідко любить чи не любить вухом.
Трапляється в житті це в пари тої,
Де любляться і чубляться обоє.

До жінки – він: – Як ти пиляеш зрана,
Тоді я не люблю тебе, кохана!..
Вона ж на те: – А ти невдячний сує –
Чи я ж тебе пиляю? Я – шліфую...

ЗОЗУЛЕНА

Мову завойовниці, що витісня

Іншу мову, господино, з хзати,
Закликають раптом... захищати.

Звісно, кожна мова має мати
Право жити, та не витісняти
Іншу мову з рідних місць щодня...

Має право ж і зозулєня,
Виростає собі в гнізді чужому
Із яйця, підкинутого в ньому.

Тільки так би крила розпрямляло,
Щоб чужих пташат не викидало
З їхнього ж гнізда це пташеня...

СЛОВА РІДНОГО ОБРАЗ СВАТИЙ

Слова рідного образ святий
Постає в біографії слова!
Гублять сув'язь духовну світи,
Якщо в рід не вкорінена мова.

Що у мові російській «кобзар»?
«Бандурист», ну й «сліпий» ще до
слова, –
В українській – це Божеський дар,
Це Шевченка й степів наших мова.

Мова та, що лупає скалу
У Франка – у пориві до волі,
З ломикамену Лєси снагу
Додає і рятую від болю.

МИ БУТИ В МЕНШОСТІ НЕ МОЖЕМ

Ми бути в меншості не можем,
Як сотня й тисячу долає,
Де братня єдність сили множить,
Де серце дужче рідним краєм!

Ми бути в меншості не можем,
Як досі в нас «брати» стріляють.
Від розбрату, храни нас, Боже,
Ми всі брататись дужче маєм!

Ми бути в меншості не можем,
Як всіх корупція грабує,
Як від офшорів загорожу
Лише народ увесь збудує...

Ми бути в меншості не можем,
Якщо за мир не на колінах
З Європою і світом гожим

Так треба дужчати Україні.

ЩО МЕНШЕ, ТО – БІЛЬШЕ...

Як шлях бере мене з собою,
Чи добре щось натомість маю?
Що менше, любя, я з тобою,
То більше я тебе кохаю.

Що менше я дивлюсь під ноги,
То більше далини я бачу.
Що менше кидаю дороги,
То більше дім для мене значить.

Що менше помагав я дітям,
То самостійніші зростають...
Та як межу страшну помітити,
Коли те "менше" – "дуже мало"??

ТАК ХОЧУ ВІРИТИ, ЩО БУДЕМО БАГАТИМИ

Так хочу вірити, що будемо багатими,
Як більше ми людей заможних
матимем,
Збагачених не лиш на аметисти,
А й на діла та помисли пречисті.

Та чи багаті будемо, коли заможні,
Які світи собі купити можуть
Чи партії, на Боже будуть бідні –
На совість, честь і співчуття до
бідних?..

ЛІТА КУЮТЬ ЗОЗУЛІ НАМ І КВІТАМ

Який бур'ян? Косить? Ти з дуба впав,
Якщо нам незабудки сліплять очі,
Як луг братків з ромашками збратав,
З їх золотом у сонячних віночках?..

Яка коса?.. Побачивши косу,
І будяки нам квітнуть синьо-синьо,
Волошка множить барви – на красу
І майорять майори – до калини!

А самосійний сонях, сонця мід,
Мов сіяний не вітром тут, а мною!
У павутинні пліт – як живопліт,
Уся межа – в цілющій звіробі.

Не їстівне? Ні, є на всі чаї!
Стручки цикорію у каву мітять...
Звучать і квітам співи солов'їв,
Літа кують зозулі нам і квітам!

КОЖНА ЖІНКА МОЖЕ ЗАСВІТИТИСЯ...

Як не лиш тобі в красу влюбитися,
В жінки є усе, щоб засвітитися...

І руденській мовлю: "Радо бачена -
Сонце золотеньке, помаранчева!"

Стебелинку бачу: – "Переможемо,
Бо тебе в душі носити можемо".

А як повна – "Є кого обняти нам,
Скажемо бог дав добра багато в нам!"

Як, бува, стрічаю скромно стишена,
Мовлю: «Іди на пальця, сердцем
пише нам».

Що й казати, як лиш зі цвітом знатися –
Руки слід підняти і здаватися.
Яви все золото своє!..

ЯК ПАЛИТЬ ДІВЧИНА, КРАСУ...

Як палить дівчина красу це юна
Й мені здається, що згорить уся,

Спинаюся, кажу: – Яка красуня!..
Та: «Ну і що?» – запитує краса.

-А те що – палить!.. Якви не гарна,

Крива, сліпа, в зажурі сивих літ,
То, певне б, і застерігати марно,
А так страшенно жалко – дивоцвіт!..

Почула, знітилась, цигарку м'яла,
Згадав, кусалась інша, мов оса...
Та засторон краса й «не дочувала»,
Не вчувши спершу, що вона – краса.

БЕРЕГІНЯ

Ансамблю «Берегиня»

Душа народу – у фольклорі:
Людей збирає в хороводи,
Віки єднає нам, степи і гори,
З племен утворює народи.

Душа народу – у фольклорі,
Купала йде у вишиванці,
Співають сарафанні хори,
Звучить там-там, як дикі танці.

Душа народу – у фольклорі,
В легенді, пісні, у примові,
В баладі світяться нам зорі,

Душа народу – в ріднім слові,
П'ять тисяч мов народи мають,
Щотижня світ втрачає мову,
Не гинуть мови, що співають.

Не гинуть там, де люди слово
Не гнуть догідно на всі боки.
Прекрасна і співаюча мова,
Снаги тобі на лет високої!

НЕ ГРАЙ ТИ РОЛЬ СВАТОЇ З РАЮ...

Не грай ти роль святої з раю,
Як ти далеко від небес,
Бо раптом милий покохає
Прекрасну роль, а не тебе.

То що тоді? Чи грати ролі,
Й зробити сценною життя,
Своєю «я» не дати волі
Чи дати волю каяттям?..

А чи зібрати силу волі,
Страхити сценкою життя,
Момент влучити й вийти з ролі,
Але в житті не вийти з гри?

А чи зібрати силу волі
Й під знаки оліку тополь
Єдиним махом вийти з ролі –
І стати кращою за роль!

Бо як у ролі ти найкраща,
Й крім ролі в тобі краще є.
Добудь себе з душі на щастя,

ПИТАЄ ВNUЧOK МАМУ ПО СЕСТРИЧКУ...

До року йде сестричці, братик жеде,
Коли її за ручку зможе вже водити.
Попитує матусю: «Ще не йде?»,
Допитує: «Коли буде ходити?»

-Піде у рочок – мама знов доводить –
Як ти тобі буде... Та диво наше
Слідом за матінкою вдома ходити:
-А покажи нам, мамцю, як вона не
ходить,
Сьогодні, може, вже не ходити
краще?..

Редакційний колектив
«Української літературної газети»
вітає Василя Василяшка з 80-річчям!
З роси і води, шановний Василю
Федоровичу!

Михайло СІРЕНКО,
лауреат премій В. Сосюри,
А. Малишка, М. Чабанівського

*Майже у кожного із письменників є свій натхненник, свій добрий геній, найчастіше теж письменник
Костянтин Паустовський*

У мене таким був і лишається досі Андрій Пилипович М'ястківський. Він понині належно недооцінений та й майже забутий. А даремно. Своє часу це справді був для багатьох молодих незамінний і неповторний справжній учитель і натхненник. Особисто для мене знайомство з ним стало щасливим дарунком долі...

А познайомив мене з ним Степан Рочинь. Сам я з Степаном познайомився теж випадково. Навчався я тоді (1964 рік) на другому курсі Київського театрального інституту імені І. К. Карпенка-Карого. До нашого вузу приїхав інколи на перегляди дипломних вистав стрункий юнак в осінньому з поємом чорному пальті й темно-зеленому кристалому капелюсі. Він був з профілем Адама Міцкевича (так мені здавалося). Уже не пам'ятаю хто мені сказав, що це поет. Після одної з вистав я набрався сміливості і запитав у нього:

— А ви поет?

Його це питання здивувало, але він відповів:

— Та нехай буде й так, хоч ще не зовсім. А що?

Я тихенько сказав, що теж пишу вірші. Він запитав пройтися разом по бульвару Шевченка і погомоніти. Там за цієї гутарки прочитав йому кілька своїх віршів. Юнак запропонував мені прийти до видавництва ЦК ВЛКСМ «Молодь» назавтра ввечерю, де він познайомить мене зі справжнім поетом, членом Спілки письменників.

...Я прийшов. А це було у двоверховому затішному будинку в дворі на вулиці Ворошилова неподалік Золотих воріт.

Ось там суботніми вечорами збиралася літстудія видавництва на другому поверсі у одній з кабінетів. Мене підвів мій новий знайомий Степан Рочинь до невеликого зростом старшого за нас чоловіка, який сидів за столом і жваво розмовляв зі студійцями. Степан мене представив. Поет глянув у мій бік веселими очима, в зінціх яких світилися дві чорні росіяні ягідки смородини, потиснув руку і сказав:

— Андрій М'ястківський... А,

СКАЛА І ГРУДОЧКА

(Сторінки пам'яті)

Андрій М'ястківський

це і є той майбутній артист, про якого ти говорив? Цікаво.

Остання репліка була до Степана. До поета уже хтось знову звертався із літстудійців — і він мені сказав:

— Тут нам не дадуть погомоніти, а ти краще приїдь до мене завтра додому, бо це буде неділя і я буду вдома, а не тут на службі у видавництві. Приїдь з віршами — і ми зі всім розберемося.

...Так воно й було. В неділю зранку я вже був за Києвом на третій просіці приміського Святошиного і йшов по зарослій невисокою хвоею вулиці до Андрія Пилиповича М'ястківського. І, як не дивно, аж ось він і сам із невеличкою валізою іде проти мене вулицею і сміється:

— Ну це гаразд, що ми зустрілися, бо я зібрався в лазню, а тут ти йдеш. Могли б і розминутися. Тоді давай все-таки сходимо до лазні, а далі й поговоримо.

...І ось ми вже в лазні, на Брест-Литовському шосе проти кіностудії, що півніше стала імені О. П. Довженка. Ми в номері. Він брав номер на сім'ю, бо в нього на той час було уже троє синів-школярчиків, але ті не пішли чомусь, і ось замість них я. Отож, як гостеві, він мені надав ванну, а сам під душ став за цепофаном. Купаюся. Через деякий час відсовує мою завісу Ан-

дрій і стоїть наді мною обгорнутий білим прострадлом, як грецький Патріцій у туніці, підняв пророче руку і проголошує: — Ех, Сіренко, Сіренко! Спливуть роки — обростеш сірою шерстю, озвірієш, особачиш і підуть твої молоді літа за вітрами...

Я ж лежу перед ним у ванні, як янголя у купелі, і до цього часу чую його пророчий голос, а мені зараз уже за 80 років.

Що ж, і пророкування збулося не все. Тобто обріс сірою шерстю буднів — так, але щоб особачився та озвірів, то далеко ні! І допоміг мені з тим саме цей смуглий невисокий пророк...

Після лазні ми знову верталися тою дорогою між сосонок. Тепер письменник шово весело щебетав, а я здивовано слухав цю надзвичайно привітну й цікаву людину. Глянувши на дерева, він каже: «Що тобі вони навіюють?»

Я мовчав, а Андрій виголошує: «Пробували шаблю чи міцна — і упала зрубана сосна. Ось так і народжуються вірші. Хіба не так?»

Зачаровано мовчу. Ми були вже біля його невеличкого будиночка, де він поселився, знявши у якогось господаря подешевше на околиці Києва.

Проглянув знову мою зошитів з віршами, як це було вчора вчором перед засіданням літстудії,

попросив залишити його в себе й наказав приходити туди щотижня.

Так щасливо почалися мої перші кроки до літератури. Ніби тоді ж підписав свою книжку віршів «Над Бугом-рікою». Це була на той момент ще єдина його книжечка, за яку прийняли Андрія М'ястківського до Спілки письменників України. Проте, як вона з'явилася на світ, я дізнався через кілька років. А це теж повчально і дуже цікаво...

Якось у Вінниці у післявоєнний час проводили обласний семінар літераторів-початківців. На цю подію від Спілки письменників приїхав поет-фронтвик, спілчанський секретар партійної організації Микола Данилович Руденко. Він слухав разом з усіма учасниками семінару виступи, і душу його заповнила лірика теж недавнього фронтвика, а нині сільського фельдшера з глибокого подільського села Соколівка Андрія М'ястківського. Він поговорив з ним і забрав купу його рукописних сторінок до Києва, де сам передрукував їх на домашній друкарській машинці й заніс до видавництва, склавши із них книжку «Над Бугом-рікою». Чи не диво? Хто б це тепер учинив так, як Микола Данилович??? Але ж то треба бути таким тоді партійним секретарем спілки.

Я ж цього всього ще не знав, коли йшов до свого студентського гуртожитку щасливий з тою книжкою, ніби від класика української літератури. Та й взагалі то була в моєму житті перша книжка, подарована мені самим автором.

Звичайно, я потім уже щотижня літав на крилах на ті засідання літстудії, які інколи проводив сам Андрій Пилипович М'ястківський. Правда, його тоді всі літстудійці називали просто Андрієм. А що ж — невисокого зросту, засмаглий, завжди усміхнений, з жартом при розмові. Ну, їй же Богу, — циганчук і все — чого ж йому казати Ви? Та зі мною такого не сталося: він був для мене завжди Ви!

А його любили всі літстудійці і вважали за свого товариша і ровесника. Дивно. Адже цей чоловік пройшов уже з вогнем біля Другої світової війни пів-Європи. Проте це нікого не обходило — ні його, ні студійців, бо лишався таким же молодим, як і вони.

І які ж тут у мене товариші з'явилися! Як тепер загаду, то вже тріхи чи не молоде пагіння Спілки письменників України. Це були Василь Діденко, Микола Сом, Тамара Коломієць. До речі, у неї першої уже тоді виїшла книжечка «Проліски», а пізніше у Миколи Сома — «Йду на побачення». У Діденка далі — «Зацвітай, калино», у Ліни Костенко — «Проміня земля»... Згадуються рядки з поезії В. Діденка:

І яка мені з того морока,
Що у мене в віршах синь та синь?
Я гібрид Єсеніна і Блока,
І Сосюри позашлюбний син.

Я з радісним трепетом дивився на цих хлопців і дівчат і гор-

дився, що й я коло них, що маю книжку, підписану самим М'ястківським, що він у мене, немов кам'яна скеля, що я теж маю право прочитати тут свої (хай і незграбні!) вірші.

А далі були з кожним днем у мене все нові й нові знайомі — Леонід Тендюк, Володимир Коломієць, Петро Засенко, Володимир Підпалый, Василь Симоненко, Іван Драч, Ірина Жиленко, Ганя Чубач, Валерій Шевчук, Станіслав Тельнюк і т. д., і т. п. Ми читали вірші, разом обговорювали їх. Порівнювали до таких поетів як Микола Гірник, Андрій М'ястківський, Володимир Карпеко.

Я після цих засідань виходив як п'яний, летів на крилах щастя. І ось якось після такого засідання пізнього зимового вечора спускався я по східних праворуч від оперного театру до Володимирської вулиці, а проти мене з другого боку цієї гребінки східців піднімається вгору якийсь літній чоловік. Він тримається за поручень балюстради і час від часу падає, кульгає і знову намагається йти вгору. Я на крилах свого натхнення підлітаю до нього і намагаюся йому допомогти. Бачу у цій вечірній напівтемряві, що чоловік п'яний як і я, та ще й на протезі. Пристойно зодягнений, з папачкою. Я його з юнацьким запалом тягну наверх, а він, дякуючи мені, каже, що зветься Микола Подоляна, що є редактором якоїсь редакції, а оце тепер так добирається додому. Одним словом, теж свій брат, літератор! Коли я його вже витягнув наверх і віддав папку, то він мені каже:

— А ти що — хочеш зняти з мене годинника?

Я остовпів і готовий був провалитися на місці. Але, отямившись, кинувся бігти донизу, щоб хтось не почув цих слів і не повірив їм. Оце, бачте, вскочив зі своїм добрим наміром у халепу. Отак допомагати п'яному...

Та ж не кожного дня таке. До того ж у мене в літературних учителях справжній його ровесник-фронтвик сам Андрій Пилипович М'ястківський! Між студійцями уже про нього ходила така епіграма:

У Вінниці він був М'ястківським.
У Києві — М'ястківським вже став.
Далі він стане М'ястківським,
А там, дивись, і — п'єдестал!

Звичайно, я сміявся і був гордий від цих рядків...

І так місяць за місяцем ходив на засідання літстудійців, брав участь в обговоренні віршів і бачив, що в цих людей, як і мого вчителя, кожне українське слово стає у рядках і починає світитися мені зовсім по-новому: чи то образом, чи звуком — легко, красиво й мелодійно стає в рядку... Яка красива милозвучна та чиста наша українська мова. А тут ще коли кожного разу приходив до М'ястківського додому, коли він запрошує і читає свої нові й нові вірші, то відчуваш, що це не кожне слово в моїх нових товаришів видзвонює простотою і ширістю. А вона мені найрідніша й приймає мене глибоко-глибоко. Це ніби дома, в селі моя мати щось наспівує, пря-

дучи на нашій ковородці, висмикую сирову нитку за ниткою із мички гребеня. Мене це завжди дивувало змалечку: звідкіль вона (безграмотна!) знає стільки пісень і звідкіль в неї беруться ті слова? А які вони потрібні, необхідні навіть моїм товаришам-літераторам.

Особливо у ліриці мого вчителя М'ястківського:

То не дядько, а дідько – стільки ран у бою!
А він каже – «Дарма. Переживу!»
І завжди в того дядька чогось та нема:
Чи то гречки в полях, а чи риби в ставу.

Слухаю і бачу свого батька чи нашого сусіда дядька Терешка чи будь-кого із нашого села. Я й не думаю, що так просто і широко можна писати про все і що це все потрібно й цікаво кожному, а не тільки вірші про партію та наш героїчний народ. Або ось:

«Українська дорога – то кукіль та зола,
Українська дорога до Сибіру вела...
Українська дорога – чорна стрічка жалю.
Українська дорого, я тебе не люблю!»

Андрій Пилипович те читав мені у себе вдома, а не на вечорах літстудії. Та й видавництво «Молодь» уже перейшло на перехрестя вулиці Пушкіна і бульвару Шевченка на третій поверх в будинок проти готелю «Україна». Це за один крок дозвину по бульвару до Хрещатика, де біля пам'ятника Леніну був і мій театральний інститут.

Частенько в обідню робочу перерву кілька редакторів з М'ястківським спускалися до нашого інститутського під'їзду – і ми купкою йшли до критого ринку Бессарабки і там купляли дешеві пиріжки з лівером і ними гарно закусували смачне домашнє молдавське вино, яким пригощав нас Андрій Купка, як прозвали жартома у видавництва Андрія Пилиповича після виходу його першого роману «Жито на камені», в якому один з героїв так називався. А ще звали Андрія Пилиповича Буною.

Бо це, коли він з кимось із нас зустрічався, то вітався румунською: «Буна зіва!» А сам знав румунську чи молдавську мову, як свою українську. Він навіть коли працював фельдшером в одному з молдавських сіл після війни.

І ось тепер на Бессарабці він легко вів бесіду, як рідня, з продавцем вина молдованином, а ми смакували витягненим з-під прилавка особливим домашнім вином, пригтованим тільки для таких рідних гостей, як Андрій Пилипович.

Я собі думаю тепер: чи не перекочував той «дядько» з віршів Миколи Холодного чи Василя Симоненка? Та ми тоді так легко ділилися і мовою віршів, і чаркою, і ширістю. А там, де був Андрій Пилипович, цього вистачало для всіх. Він тут же у відповідь на прізвисько Буна називав свого земляка-поета Василя Гранчака родом з сусіднього се-

ла з його Соколівкою – Василем Гранчаком, або Матулою, бо так звали в їхньому селі увесь рід Гранчаків.

Всі ми в той час дуже любили й цінували поїно надруктований цикл гострих і сміливих віршів Миколи Грінка «Короїди», де були, зокрема, такі рядки про київських міщан –

Ідуть, ковтаючи вітрини,
чи –

Всім кімнат і дві дачі –
Ти вже дійшов до мети!
В дружбі живе гарячий –
Жінка, собака і ти.

А майстер художнього слова Петро Кисельов (це вже по моїй театральній лінії) читав із сцени із таким акцентом: «Жінка-собака і ти».

Такі розмови і читання уже мали відлуння в будинку МВД на вулиці Короленка, 15, що тепер вулиця Володимирівська. За це почали кликати туди час від часу і Грінка, і М'ястківського і ще декого. Але то ще вибірково.

У Спілці письменників з авді був присутнім уже (особливо в підвальному буфеті «Еней») куратор із сусідніх із Спілкою органів ЦК. Всі його знали і сприймали за належне.

А одного разу потрапила цей куратор з групою молодих митців на вулицю Пушкінську, де знаходились поруч двос видавництва – «Молодь» та «Музична Україна», потрапила зранку на «скроплення» чаркою свіжого гоноруру в знятий під майстерню одним з художників невеликий напівпідвальний спортивний зал. Жартують, сміються, а поруч на фізкультурному маті додивляється хтось свій вранішній сон.

– Хто ж це такий? – запитав куратор.

– Та то ж композитор Володя Верменич. До речі, сьогодні величний зведений хор його «Пісню про партію» на слова Олекси Новицького розпочав свій черговий партійний з'їзд комуністів України.

– Як же це? – запитує куратор.

– Чому він, неможливо бож?

– А так, – каже Микола Сом, – що не одержав квартири і тут підночує. Словом – спить Верменич на підлозі й славить партію по змозі!...

Знову: – Ха-ха-ха!

А тим часом у КГБ (як тоді говорили в народі – «Контрора глибокого буріння») викликали й Андрія М'ястківського й інших із тих, хто ходив на засідання літстудії при видавництві «Молодь». Керували уже ними засіданнями чудові письменники. Поетами – Дмитро Григорович Білоус; прозаїками – Михайло Іванович Чабанівський. Час від часу з'являлися окремі книжки і в літстудійців. Зокрема, у Ліни Костенко збірка поезій «Проміння землі». Редактором був А. П. М'ястківський. Через рік два вийшла й моя книжечка «Від сонця жито половиє» – редактор А. П. М'ястківський. Я особливо пишався тим.

Продовжую прислухатися саме до його слова. А воно в нього було співуче, соковите й глибо-

ко-народне. Книжка за книжкою з'являлися його нові збірники поезій – «Від землі», «Там, серед поля», «Тятва», «Обрії» та багато книжечок для дітей. Поет грався кожним словом, як ранок росами, а я прислухався і навчався. Він чудово знав румунську мову і перекладав з молдавської й. Георгіє, з яким познайомив і мене. Мої вірші теж потрапили в альманах українських поетів, що були перекладені на румунську мову. Й. Георгіє переклав румунською мовою майже все «Кобзаря» Т. Шевченка, а А. М'ястківський велику книжку поезій класика румунської літератури Михайла Емінеску. Я теж перекладав з Андрієм Пилиповичем. І жив після закінчення інституту в його квартирі біля Центрального стадіону. Хто тільки не приходив до цієї хати М'ястківських. Це все було точно так, як сказав він в одному з його віршів, «щоб моєї хати люди не минали». А працював я тоді кіноактором на студії ім. О. П. Довженка, що знаходились навпроти тієї лазні, де наді мною виголосив свій спіч А. П. М'ястківський.

З часом я мав уже свою квартиру на Русанівці, а А. П. М'ястківський квартиру на Печерську. І я часто, дивлячись у вікно через Дніпро, уявляю його і бачив перед собою там на печерських кручах у кабінеті за робочим столом. Це мене захоплювало і кликало писати, бо він був надзвичайно роботящим. У нього уже крім поезій пішли романи й повісті та образки: «Жито на камені» – роман, «Через вогонь» – роман, «Хлопці з Бубни» – повість, «Місяць вересень» – роман, «Земля не махуча» – роман. «При світлі соняшників» – етуди та образки і т. д., і т. п. ...

Я й зараз згадую біля його писемного столу високу стопку товстих зошитів, списаних його красивим рівним почерком. У нього на пальцях, які тримали ручку, були два чималі трулоди мозолі. Я не знав ні одного письменника, щоб так багато писав самопискою і сам передрукочував на своїй друкарській машинці.

Частенько ходив до нього в редакцію до видавництва «Молодь», бо потім і сам працював недалеко на Хрещатку в тому ж інституті, який закінчував.

І ось ми нерідко (по одержанні певного гоноруру) заходили після роботи до кафе готелю навпроти видавництва «Молодь». І засиджувались довго, майже до закриття. Пізніше перебралися на високий поверх готелю в буфет, де вже була знайома буфетниця і не тільки наша, а й багато письменників. З Андрієм завжди було весело.

Отож, коли ми піднялися в цей високий готельський буфет, то зустріли там іншу компанію, котра вже залишилась додому. Серед них виділявся стрункий красивий юнак з чорним воронячим крилом чуба. М'ястківський кигнувся саме до нього. Обнявся, як брати. Це був Григорій Тютюнник. Він залишився з нами. Ну, звичайно, знову чаркування, цікаві розмови і це знову довгенько. Коли ми вже виходили відті-

ля, то було близько дванадцятої години вечора. На вулиці всі розійшлися додому і так вийшло, що біля готелю залишився один я з гарно захмелілим Григорем. Не залишає же його одного в такому стані. Я беру машину і завожу на Печерськ Григора додому. Обнімаємось. Я поїхав на свою Русанівку. А Печерськ мені пам'ятається ще й тим, що тут мешкав і Андрій Пилипович, в котрого вдома мені доводилося часто бувати, а потім він мене проводив до трамвая. По дорозі ми заходили ще на ринок на бокал пінистого оболонського холодного пива. У М'ястківського й тут зустрічалися знайомі. Як на диво, це були студенти-негри з гуртожитку медінституту, що знаходився коло ринку. Знову починалися довгі дружні розмови. Як вони розуміли одне одного, я не знаю, але розуміли. А М'ястківський був таким, що розговорить навіть мертвого. До пива з'являлася тараня і ці фіопни чи сомалійці ловко смакували з Андрієм нашою дніпровською чехонею і оболонським пивом. Ось звідкіль й бралися в моего учителя й вірші, й сюжети оповідань та образків й етюдів. А телебачення і радіо уже демонстрували його «При світлі соняшників» з акторами театру ім. І. Я. Франка з задоволенням...

...На вулиці Великодне свято Паски. Я, розговівшись у своєму селі під Києвом з батьками, повернувся на Русанівку. Вдома нема нікого – жінка поїхала ще днів два тому до своїх батьків на Чернігівщину, де була тоді наша маленька донечка. А я привіз із села і окістя м'яса, і крашанок, і паски – багач! Сонце ясно світило через Дніпро із Печерська, де живе на вулиці Панаса Мирного мій учитель – Андрій Пилипович. Телефоную, щоб приїхав до мене, аби разом розговітися. Відмовляється, бо в нього, мовляв, гості. А хто? Григорій Тютюнник і композитор Верменич, який недавно написав популярні пісні на слова М'ястківського «Підкручу я чорні вуса» та «На каліні мене мати колісала»... Кажу, щоб він забирав їх з собою і приїздив до мене похристосуватися, гуртом буде веселіше. Умовив. Приїхали з пляшкою шампанського. Отож – Христос воскрес! Поцілунок – й ідо сонячного столу трохи чи не над Дніпром. Знову жарти, цікаві розмови, чаркування. Композиторові менше цікаві наші літературні теревені – він гарно пригрівся на сонечку, склав руки на грудях і тихенько похрюпе. А Андрій Пилипович не нашебетується з Григором. Ну й насівся на того, як кліш: чому, мовляв, так талановито пишеш, але так мало друкуєшся і видаєшся, а він же дуже любить його слово. Григорій йому на це:

– Дорогий Андрійку, я теж не менше люблю твоє слово і тебе. Радію, коли часто читаю твої вірші, романи та образки. Бачиш, у тебе твого таланту ціла скала. І ти рибонув її – романи «Жито на камені», «Іван Отара», «Земля не махуча», оповідання та образки «При світлі соняшників». Словом – скеля.

І раптом через невелику паузу чомусь з печалю в голосі і

очах Григор продовжує:

– В мене ж того таланту отака грудочка, як оцей кулачок, а його ж потрібно на все життя. Отож я одкопуну трішки і надрукую. То читай хочь те.

...Мені чомусь стало сумно. Але заразом подумав: та то ж не проста грудочка в нього того таланту, а справжній раді! Я промовчав, але запам'ятав ці слова на все життя і запам'ятав той печальний погляд його.

...Нині друкують часто в пресі згадки про Григора Тютюнника, віддаючи шану таланту цієї людини, але не потрібно забувати й про те, що він був далеко не ангел, що ми, пригощаючи його «на шару», поглиблювали в ньому тяжку й невилковну хворобу – манію переслідування. Ось один приклад її. Так уже повелося колись за моєї молодості, що після певних урочистих подій у Спілці письменників деякі літератори групувалися по інтересах і йшли далі водити «хмільну козу» по окремих пивних точках. Спускалися з «парнасу» Спілки до Хрещатика по теперішній вулиці Грушевського. А внизу біля стадіону «Динамо» був великий світлий буфет, котрий називали «Склянка», де можна було далі провалити так звані «кушові наради» по зацікавленнях під впливкою і закуску.

І ось ми після одної такої «чарконаради» ідемо від «Склянки» додому до станції метро. Поперед мене пішло кілька товаришів і за мною ідуть двоє. Це Григор Тютюнник і молодий грузинський поет Рауль Чілачава. І я чую як Рауль питає Григора, певно показуючи на мене:

– А хто ж це такий?

Він, мабуть, звернув увагу на мою особу ще в буфеті, де я нарівні з іншими розхочувався за стільця. А я й тоді й тепер не любив і не люблю пити «на шару». І ось чую як Григор рекомендує мене грузинцю:

– О, це прихований сексот КДБ Василь Сичевський. Він нині прапоще головним редактором українського популярного журналу «Новини кіноекрану». З ним потрібно бути дуже обережним.

Я відчув, що в Григорові просунулася його хмільна хвороба – манія переслідування. А в мені теж душевна несправедлива образка. Я зупиняюсь, стаю перед їхні ясні очі і говорю Григору:

– Що ти верещ? Рауль, я не Сичевський, а Сиренко Михайло Петрович і справді працюю в цьому журналі заввідділом «Кіно братніх республік», а тому не хочу для нашого грузинського друга бути сексотом.

Бачу, Григор остовпів і очі поділи на лоба. А Чілачава відтоді, коли зустрічав мене, то з сімхом вигукую дотепер:

– Привіт, Сичевський!

Отож я ще й таку згадку хочу залишити про нашого справді дуже талановитого й розумного похвальбого Григора Тютюнника і не менше талановитого його широкого друга Андрія Пилиповича М'ястківського – незаслужено забутого.

19 січня 2019 р.
м. Київ

Олексій НЕЖИВИЙ

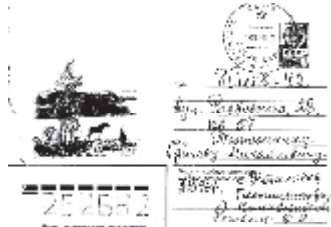
Розповідь про епістолярну спадщину талановитого письменника-земляка Феодосія Рогового варто було б почати з теоретичних розмірковувань. Однак обмежусь тим, що скажу найголовніше: літературний текст живе доти, доки є хоча б одна людина, що переконана в необхідності його оприлюдненні. Духовній спадщині видатного українського письменника, Шевченківського лауреата Феодосія Рогового пощастило із надійним спадкоємцем – сином Юрієм Роговим. Знаковими подіями в сучасному літературному просторі стали книжки, що підготовлені до друку й опубліковані (нерідко за власні кошти) стараннями й зусиллями письменника Юрія Рогового. Це насамперед «Довга дорога до «Свята...» (Слово для Батька). – Луганськ: Книжковий світ, 2000; «Роса в червоні ніч». – Полтава: Дивосвіт, 2006; листи Феодосія Рогового «Удосвіта, коли не спалось». – Полтава, Дивосвіт, 2009; із щоденників та записників Феодосія Рогового 1954–1992 рр. «Я світові потрібен як приклад, як можливість». – Полтава, Дивосвіт, 2009; збірка оповідань «Задумані вікна». – Полтава, Дивосвіт, 2015; три романи «Свято останнього млива», «Зрушені люди», «Гріх без прощення» в книжці «Свято останнього млива». – Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2015; «Добрий день хай буде Вам...» Листи до Феодосія Рогового. Статті, розповіді, примітки / Упорядник Ю.Роговий. – Полтава: Дивосвіт, 2016; Листи двох поколінь / Упорядник Ю.Роговий. – Полтава: Дивосвіт, 2017;

Хронологічно листи до Феодосія Рогового охоплюють час із 1956 до 1992 року, а кількісно їх двісті сімдесят дев'ять. Щонайперше в письменницькому епістолярії відображено одну із головних тенденцій української літератури 60–80 років ХХ століття – постійний спротив справжньої (художньої й історично правдивої) української літератури заангажованому комуністичною ідеологією мистецтву соціалістичного канону. Ця боротьба найбільш яскраво характеризує творчий світ Феодосія Рогового та його постійних адресантів – насамперед Григора Тютюнника, Петра Ротача, Бориса Харчука, Анатолія Дімарова, Михайла Булаха, Михайла Шевченка, Володимира Малюка. Щонайперше цих письменників ріднила духовна близькість, естетичні та морально-етичні переконання, правдивість і простота в словесному вираженні. Петро Ротач у листі від 27 листопада 1977 року проникливо писав: «Я взагалі вважаю, що ваша дружба, єдність не випадкова, що це шитво на полиці магазинів, а собі купують машини, хати, заводять поточні рахунки...»

Оце й називається гниттям!» Лист датовано 1 січня 1978 року, коли на всіх рівнях із рабською запобігливістю кричали, волали, вигукували про бурхливий розквіт радянської літератури під мудрим керівництвом всепереможної й спрямовуючої сили і т.п.

Як бачимо, сьогодні основним літературним джерелом, що характеризується історичною правдою та в більшій чи меншій мірі позначене художніми рисами, є епістолярна спадщина. Підтвердженням цієї думки є також два листи Феодосія Рогового, які вдалося розшукати в родинному архіві Григора Тютюнника, що зберігається в селі Мануйлівці Козельщинського району на Полтавщині.

ЕПІСТОЛЯРІЙ ПРАВДИ

роман Феодосія Рогового говориться не тільки не професійно, але й зневажливо, звинувачуючи в численних ідейних прорахунках, навіть злочинах – «сумні, а то й сумнівні соціальні тони»; «важко зрозуміти про які часи йдеться – чи про радянські, чи про післявоєнні»; «як Ви самі для себе розумієте ідейний напрям твору»; «...твір, як за ідейним, так і за художнім рівнем не відповідає вимогам видавництва»; «... будівництво ГЕС герой-оповідач і його кохана (а це, до речі, журналістка, людина з вищою освітою) вважають гіршим атомної війни і воліли б на місці майбутнього водоймища бачити атомне попелище». Для відтворення повної картини тодішнього літературного процесу варто згадати лист Григора Тютюнника:

«Втомився я дивитися, брате, "окрест себя" на тебе, як швидко, охоче, навіть позадливо кинулися ті, що звалися недавно "молодими", до шаплика; чую навіть, як вони хекають, як похрюпують сито, видаючи – книгу за книгою! – свої пусті, похапливі (момент!) написани "оповідання", "повісті", "романи"... Слава Богу, що не дійшло хоч до епопей!

Не знаю, не збагну, як можна повернути душу, як рука підіймається писати про ніщо? Як можна вмотивувати це психологічно? Ну, графомани – там зрозуміло. Ці завжди писали аби писати. А то ж і люди з іскрою божжою покотилися з гори, як гнилиці з груші, що росте на косор'ї. Словесний потоп! Нижуть, плетуть, клепають, зшивають ковдру зі старих клаптиків, як старці, потім збувають це шитво на полиці магазинів, а собі купують машини, хати, заводять поточні рахунки...

Лист датовано 1 січня 1978 року, коли на всіх рівнях із рабською запобігливістю кричали, волали, вигукували про бурхливий розквіт радянської літератури під мудрим керівництвом всепереможної й спрямовуючої сили і т.п.

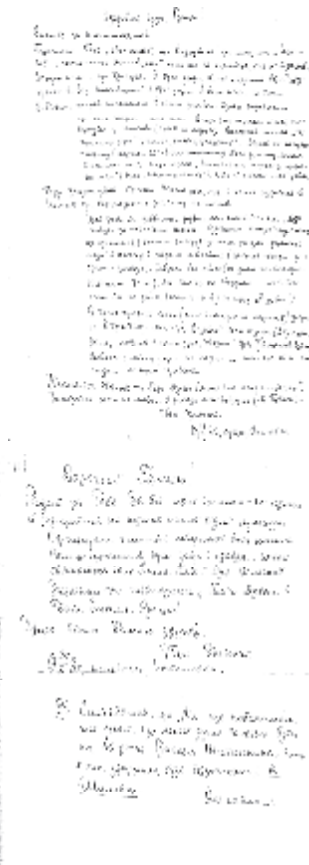
Як бачимо, сьогодні основним літературним джерелом, що характеризується історичною правдою та в більшій чи меншій мірі позначене художніми рисами, є епістолярна спадщина. Підтвердженням цієї думки є також два листи Феодосія Рогового, які вдалося розшукати в родинному архіві Григора Тютюнника, що зберігається в селі Мануйлівці Козельщинського району на Полтавщині.

ЛИСТ ФЕОДОСІЯ РОГОВОГО ДО ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Здоровий будь, Грицю!
Спасибі за книги – одержав.
Пересілаю Тобі «своє слово», що видрукувала кременчуцька «Перемога», «Комсомолец Полтавщини» поки що не спромігся, але не відхилив... Заодно шлю і про Григорія. Я було зрозумів, що «Перший вірш» друкувався в «Зорі Полтавщини» в 1936 році... А воно зовсім не так... В.Біленко сказав поганенько. І нічого

На фото (зліва направо): Петро Засенко, Григорій Тютюнник, Феодосій Роговий

цікавого. Однак подивись...

Про себе казати нема чого. Вчора (одинадцятого січня) повернувся з Полтави (бував по службі). Вислухав кілька «розгублених душ» з числа «коломолітературних»... Віддав на передрук частину (сторінок 200-210 машинописних) свого роману, якого в останню мить переназвав «Посульський портрет з продовженням» (бу-

ло «Останнє мливо»). Ото й тільки моєї роботи.

Федір запросив зустріти Старий рік, але я не міг нудитися в Полтаві три безпритульних дні, тому не поїхав.

Щоб знав, як завшишки розвинулось село і його люди, що живуть за моральним кодексом будівника комунізму, скажу ще одне (з власного досвіду): до мене залізли «радянські люди» в комору і забрали пів свині (заколов сьогодні, забрали – завтра). Забрали все м'ясо (не знаю ск. його було. Кабана – 170 крб.), яке висіло на гвіздах – то й того стало їм не досить (сталося це в ніч перед Різдвом).

В трьох сусідніх хатах (оселі інвалідів та стариків) забрано в ту ж таки «ніч перед Різдвом» біля сорока (39) курей. Отже, «людина людини – друг, товариш і брат». (З мор. код. буд. ком.). Доблесні міліціонери не натрапили поки що ні на які сліди... Пошукі тривають.

Кланяйся Петрові та Борі Дзюбі (якщо той мене пам'ятає). Знайдеться час – не мовчи. І знайди мені Цицерона (або Білбо)...

Твій Феодосій.
19 13-1 73, субота, Устимівка.

ЛИСТ ДРУГИЙ

Дорогий Грицю!
Радий за Тебе. За всі твої вогники – їм горіти й розгорятися на користь нашої рідної культури.

Орієнтирами життя і творчості всіх наших Великомучеників були добро й правда – нехай святяться їхні імена. Ім'я і Дух Великої Українки так співпадають з Твоїм Духом, з твоїм іменем, Грицю!..

Щиро вітаю. Бажаю здоров'я.
Твій Феодосій.
1980 25 11, понеділок, Устимівка.

PS. Сподіваюся, що Ми ще побачимося, але знай, що мені дуже хочеться бути на 60-річчя Григорія Тютюнника, якщо воно зрозуміло буде відзначатися і в Шилівці.

Роговий.

ЛИСТИ ФЕОДОСІЯ РОГОВОГО
ДРУКУЮТЬСЯ ВПЕРШЕ
ПІДГОТОВКА ДО ДРУКУ О. НЕЖИВОГО.

ПАМ'ЯТІ ПЕТРА СОРОКИ

«ДЕ СВИЩЕ ОВЛУР» — ПРОРОСТАЄ ЖАЛЬ...

Ольга ЯВОРСЬКА,
член НСП України

Т ак несподівано відійшов за межу часу мій ширий друг, дуже талановитий український письменник Петро Сорока.

«Ми закінчили в рік часу. З одного боку, це сумно і навіть страшно, бо кожна мить наближає нас до смерті, але з іншого — це велика благодать, можливість залишити в минулому всі свої прогріхи, промахи, провини і неправду. Такої можливості в нас, очевидно, не буде у вічності», — писав до мене у листі 2015 року.

Він завжди «був сповненим віри у вічне», із запоем читав, захоплювався живописом, мандрував, обожнював природу, оспівував ліси і творив, творив... Жага творчості не давала спокою ні вдень ні вночі. Усе це дарувало справжнє щастя і наповнювало Петрове життя високим змістом. Ніколи не знав, що так заздрить, його письмо завжди випромінювало магичне світло, вперто протистояв моральному роздвоєнню, всіма силами боровся з бездуховною літературою, наповнюючи високим духом кожне написане слово.

Петро захоплювався витонченим стилем багатьох письменників, але серце часто відмовлялося підтримувати ті ідеї, які вони проповідували. Він належав до людей, духовна аура яких була світлою й позитивною, кожна телефонна розмова з ним залишала в моїй душі потужне враження. Хвилювало те, що часто безпричинна туга, спустошуюча й виснажлива, стискала його серце. Але це минало, і Петро з новими силами брався до праці. Усе життя він шукав Бога, вірив у Його милосердя, надіявся на Нього, намагавшись осягнути розумом Вічність і безсмертя. У глибокій пласти його душі проникали твори глибоко духовних письменників.

«Як воно буде там, на зоряних дорогах, ми не відаємо, але віра у безсмертя душі має наповнити нас відчуттям, що все заради неї і все в ім'я її спасіння», — писав у тому ж листі.

Він був обраний Богом служити правді, літературі, Україні, досліджувати світ, примножувати любов і творити до останнього подиху, не шкодуючи підвіреного себе замолоду здоров'я, адже служив на атомному полігоні.

Його письмо — це духовна музика лісу, широка гама почуттів людини, що відкриває у природі таємниці Вічності.

Дерева, птахи, трави і листя залишалися в душі й серці письменника, народжуючи чисте й високе, сповідальне й сильне слово. Петро Сорока був дивовижно спостережливим, дуже чутливим, безсумнівним у своїй широті, філософськи мудрим. Мова творів — свіжа, пружна, колоритна, соковита, емоційна й барвиста, вона має безліч відтінків і тональностей.

«Здавалося б, я більше мав би любити схід сонця, ніж захід, адже це початок нового дня, нових надій і сподівань, обіцянка щастя і ... життя. Але ні — захід сонця мене хвилює дужче. І найглибші переживання у мене пов'язані саме з надвечір'ям. Може, тому, що суму в моєму серці більше, і він відкриває мені щось особливе у космосі й душі. Я переживаю неперетні душевні стани, спостерігаючи за тим, як сідало сонце у семіпалатинських степах, баварських горах і запорізьких рівнинах.

Сонце сідає. Це вже неабияка подія в житті. Попереду ніч і невідомість. Як смерть, якої не уникнути, але і вічність...»

Ми заприятелювали у 2005 році. Тривале спілкування поступово переросло в шире, тепле, вірне, саможертвоне й чесне дружбу.

«Над усе я ціню людську дружбу і вище неї не знаю нічого, бо все земне минуло і тлінне, а наша зустріч з тобою — не випадкова.

Кожен з нас отримав такий талант, який потрібен для порятунку душі і який він може винести. Тому між нами не повинно бути суперництва і змагальності, а спільна неастанна праця над примноженням добра і любові на землі».

Він усе своє життя працював, не марнуючи ні хвилини, про що засвідчують десятки написаних ним чудових книг. У його ошатній оселі, яка нагадує музей, тижнями жили друзі, знайомі, вирувало літературне життя. Там тисячі книг, багато унікальних картин, ікон, скульптур.

«Мій дім — моя велика вітха і моральна підтримка. Це важливо у віці, коли «літа на осінь повернули», я люблю його, ніби якусь живу істоту, і хочу вірити, що він має душу. Все в ньому обставлено і обладнано так, як нам хочеться, все наповнене милими дрібничками, од яких засвічується душа».

Його магичне письмо у завжди читаю на одному диханні, воно потрясає душу, бо це одкровення, світло, глибока філософія і дивовижна краса природи, це оголене до жорстокості правда життя. Такі речі творяться справжніми митцями.

Петро перебував у постійному пошуку істини, справедливості та краси. Потужний талант проявлявся в різних жанрах, адже митець був ще й високохудожнім ліриком і глибоко мислячим літературознавцем.

«Для мене існує тільки творчість, і це вище мене, бо закладено в душі на рівні життєвої програми, ігнорування якої робить мене нещасливим».

Він дуже страждав, спостерігаючи, як легко й безжально руйнувалися ідеали, був неймовірно чутливим. Я належу до тих людей, яким відкривається глибина його сповідальної прози, яку писав дуже сильно і широко. Проза Петра Сороки — це роздуми, що мимохіть удосконалюють читача, адже найвищим благом для людини є віра в Божу опіку і справедливість.

«Творчість визначається свободою вибору, але ще більше — нашою волею, си-

лою волі, волею до життя, які йдуть від Божої волі», — роздумував у одній із своїх книг письменник Богдан Чепурко.

Петро обожнював творчість Пришвіна, мабуть тому, що неймовірно любив природу, ліс, небо і життя. «Коли мене не стане, то помруть зі мною мої знання, мій інтелект, захоплення, любов...» Поемію заперечити, бо відійшовши від нас, Петро Сорока залишив безсмертне світло свого слова.

Щедра доля подарувала йому віддану й вірну дружину Галю, яка жила його життям, його творчістю і яка продовжує пропагувати чоловікові твори, намагаючись бути з ним і після його смерті.

«Якщо можеш жити в щасливому зачудованні життям — живи. У Галі це визначальне, і тому захоплю мене. Скільки всього пережито скільки ударів долі перенесено, а радість душі збережено. Бо це закладено в ній вищою силою, це її основа, як і глибока, нутряна релігійність, до чого я намагався дотягнутися... Крізь слово «люблю», як крізь збільшувальну лінзу, дивлюся на зорі, хмари, землю, ліси, Галю (невідшлітну красу мою) — усе, що викликає в мене хвилюючий захват і трепет».

Писав, що любов до книжки найсильніша з усіх пристрастей, які закладені в ньому від природи. Жадібно вбирав у себе красу, багатство барв і відтінків, для нього існувала тільки творчість, але найбільше зворушення і радість відчував під час Богослужіння. Найбільше, мабуть, працював у жанрі шоденникової прози, вивідав душу саме в такій формі. Він читав і писав навіть тоді, коли життя вже ледь-ледь жеврело у його тілі.

«Радію за тебе. Ти велика трудівниця, і слово твоє світле, натхненне Божим Духом. Не забувай дякувати Доброму Батькові Небесному», — написав до мене Петро 19 лютого 2016 року.

«Тільки творчість мене тримає на світі. А здоров'я кепське. Не хочу про це говорити, але шлунок майже не працює, і я не можу зрозуміти чому. Чому, Господи???

Мучуся, мучу Галю, але що я вдіяти можу. Така моя карма», — писав 5 червня 2016 року.

«Твої листи і листи Валерія Герасимчука повертають мене до притомності, до життя. Дякую! (5 липня 2017 року).

«Книга про Гнатюка чудесна! Я в захо-

плненні. Вона потрясла мене.

Читаю і начитатися не можу. Уже писав собі враження від листування Івана Гнатюка і Миколи Кравчука, яке проковтнув в одному проковтом. Дивовижної глибоки листи.

Ти видала не книгу спогадів, а книгу-собор, книгу-пантеон, гідну великого Поета. Яка складна архітектоніка, яке розмаїття матеріалів. Таке бачив хіба що про Лесю Українку.

Гадаю, що Гнатюк торжествує на небесах. Дочекався гідного пошанування на землі. Миколі найщиріші вітання.

З поклоном перед твоїм високим сподвижництвом! Петро». (27 березня 2018 р.)

Мене завжди захоплювали неймовірно проникливість і глибина в кожному його написаному слові. У спілкуванні був дуже привітним, світлим, балакучим, ширим і крайне відвертим. Таким і залишився у моїй пам'яті. Важко писати про нього в минулому часі.

«Не без усмішки згадую: коли мені було двадцять, я мав переконання, що найважче помирати молодим. Але в тридцять з'ясувалося, що значно важче помирати саме у віці Христа. У сорок я відчув, що смерть просто жахлива. У п'ятдесят жахаюся самої згадки про неї. Тепер маю певність, що в шістдесят зумів би зустріти її мужньо...», — написав у книзі «Застиглий вогонь».

Його віра в Бога була нескитною, не пропуская жодної Літургії у церкві своєї парафії.

«Літургію я знаю напам'ять і маю справжню віру, співаючи собі тихоенько у найвіддаленішому куточку церкви. Це не тільки дарує особливі відчуття, але передусім дозволяє зосередитися і не відволікатися на різні дрібниці.

Кожен раз на недільному Богослужінні біля мене стоять усі ті, кого я люблю, за кого молюся і хто згадає мене у своїх молитвах. Це невмовна духовна єдність, що тримає мене у житті й не дає надломитися. Я також відчуваю присутність тих письменників християнського світовідчуття, чії книги живуть у мені, стали невід'ємною часткою мого світу, моєї душі...»

«Помираючи замолоду, людина звідусь неземний жах, що так рано іде з життя. Я не знаю, чи є у Бога міра того жалю. Доживаючи до глибокої старости, людина приречена відчутти свою зайвність, непотрібність у цьому світі. І хто може сказати, що жальніше, якщо врахувати, що до старости додаються недуги».

Дуже часто думаю і писав про Великий Перехід, бо свято вірив, що смерті немає. «Щось мусить бути вище за це земне існування, щось дощільніше й змістовніше, старіше і надійніше».

Петро був великим природолюбом. Неймовірна насолода читати його поезію. Це хвилі неземного світла, що проливалися з надчуттєвого серця. Завдяки потужності таланту, Петро «земну мілнливу красу» переливав у «неглітну форму вічного псалма». Після прочитання таких шедеврів у моїй душі, як і в поетовій, — «гармонія і подив».

Безмірно влячна йому за поетичні привсяти. Як талановитого й гармонійно він творив, скільки світла, Господньої ласки й емоційної напруги у його віршах. П'ятого червня було рік як ми втратили геніального поета, що утверджував християнську мораль і етику. З відходом Петра Сороки мій світ збіднів, збляк, осиротів.

Царство Небесне його світлій душі!

Сидір КИРАЛЬ,
доктор філологічних наук, професор

Закінчення. Початок у чч. 9, 10

Подібного в житті звідати мені привелося чимало в наш час. Коли в 1960-му році йшла підготовка до декади українського мистецтва і літератури в Москві, сам я уже, як літератор, щось мав за собою, обласне управління культури пропонувало мою кандидатуру для урядової нагороди. Тодішній секретар обкому партії з питань ідеології Шамовський сказав начальнику управління: «Чендей служив в угорській артилерії при окупантах, ми знаємо, кого брали на службу в артилерію, тому нагороджувати його не будемо».

Про все я дізнався в Москві в дні декади, коли Олесь Гончар мені на поздоровлення його з орденом Леніна мовив: «За свою нагороду подякуйте своїм землякам з обкому партії». Я, розуміється, промовчав, неслухно було розпитувати шляхетного і чутливого інтелігента, прекрасного нашого майстра, а начальник управління якось зовсім принагідно в тій же Москві мене і розповів.

Не належу до людей з якимось амбіціями і не чую себе обікраденим, що в кінці тої чи іншої п'ятирічки, при тому чи іншому ювілеї мене обминули увагою, не відзначили. Відзначають люди, які часом не позбавлені симпатій і антипатій, можуть піддаватися різним настроям. Тим більше в ставленні до мене – зовсім не належу до тих, з ким завжди буває зручно навіть повноважним, при ділі в Закарпатті. Але ніяк не міг збагнути одного: коли йшлося про нагороду в 1960 році, я уже був вісім років членом КПРС. Значить, в партію мене прийняли, тут служба в угорській армії не заважала. Та й спробував би я не піти до армії, коли Закарпаття входило в склад Угорщини, час же мій в армії служити настиг. Ще одне. Моя робота в «Закарпатській правді» протягом десяти літ (1945–1955), мос перебарвання в СП, не одна книга і публіцистична стаття в пресі, робота в організації СПУ (від 1954-го по 1959 я очолював Закарпатське відділення) бралися як давно минуле, служба в армії за угорців на Закарпатті на 1960-ий чимось зовсім тогоденним. Як тут не збагнути, наскільки кривда може приходити до людини від людей в силу людської слабості, суб'єктивного судження і бачення.

Історія з «Березневим снігом» для мене обійшлася дуже дорого. Виключення з партії за повість «Іван» з названої книги, відсутність можливості друкуватися продюж ледве не цілих десятих літ (за подібний час хтось може і початися і закінчитися, скільки прикладів в історії літератури!), зняття готових робіт їх випуском (знятою була в «Дружбе народів» моя «Луна блакитного овиду», вступає стаття до книги П.В. Лінгтуса в Закарпатті), звичайно, не належали до тих «позитивних імпульсів», які активно і благодатно спричиняються до творчості, стимулюють її. До всього в критичний час я залишався без якихось матеріальних запасів (ніколи їх не мав, бо родина не мала, приходилося помагати рідним тощо, чималі витрати завжди пов'язані і з садибою в Ужгороді) ... І при всьому треба було не тільки жити, але й сидати за письмовий стіл.

Сидати за письмовий стіл треба було не тільки після виключення з партії в 1960-ому, але й після трагічної загибелі сина в січні 1968-ого. Сина, який вчився в університеті на третьому курсі, був окрасою і надією для родини...

І за столом сидів.

Сидів, звичайно, не склавши руки, а працюючи.

СПОВІДЬ ІВАНА ЧЕНДЕЯ,

або Штрихи з історії радянської цензури (Лист Івана Чендея до Петра Перебийноса)

Ліна Костенко та Іван Чендей

Працював я нерідко зі спазмами в горлі, болем на серці від журби і туги. І в роботі я знаходив не інше, як життя, силу свою у житті.

Я знав, що мої твори поки в світ не підуть. Але я був певен: час поставити все на своє місце. Хтось подобіть і пом'якне, струменями нових настроїв злість од мене віднесе і т.д. Порятунку я не шукав у листах до когось (нинішній лист є просто виливом душі і серця внаслідок розмови з Вами, коли я відчув Вашу небайдужість, а гарячу зацікавленість, благородний прорив), ніхто не бачив мене час марнувати на вулиці, не тягнувся я за чаркою, чи сумнівними «обратними» для спілкування й підмоги. Я просто працював.

«Теплий дощ», «Казка білого інею», «Кринична вода» – плід роботи за роки від 1969-ого.

Мало це чи багато?

Для когось це дуже мало, для мене це зовсім немало. Хоч свідомий: при більш сприятливих умовах міг зробити куди більше. Більше міг зробити, коли пригадаю хоч би 1972-ий. Від травня до листопада я працював чорноробом у повному розумінні слова. Копав траншеї, мурував, штукатував, загортав яруги глиною, ізолював бітумом і т.п. Я знав, що за написане ніхто не дасть копійку, а зроблене за день робітником найнятим треба б заплатити грішми. Я проміняв «ремесло» – йшла газифікація хати, а від вулиці треба було тягнути лінійку десятки й десятки метрів. Не подумайте, дорогий Петре Мойсейовичу, що я ремствую чи скаржусь на долю. Зовсім ні. Не напрошуюся і на співчуття та жалі, бо переконаний: співчувати треба хворим, недолугим, калікам, безпорадним сиротам і бідним. Співчувати треба нещасливим. Нещасливим себе я ніколи не чув. Я чув себе караним долею. Я чув себе серед тих, кого інколи не розуміють за браком вміння відчувти, винкнути, збагнути, навіть розібратися. Я відчував себе і серед тих, з ким по дрібному здатні зводити рахунки люди зовсім випадкові в літературному середовищі. Не хотів би захопити як надто легко й придавати моему зятючому листові до Вас ознак мемуарності, та подибував я і просто нікчем, котрі гадали, що з нейтралізацією мене, як літератора, здобудуть більше простору для себе, розши-

рять свою «житлову площу». Як інакше думати, коли на партійних зборах 19 травня 1969 року (переддень 20-го травня, мого дня народження) Угляренко у виступі доводив, що мене треба вмістити до психлікарні. Як інакше розуміти цього ж Угляренка Петра, коли на цих же зборах (обговорювалася моя персональна справа у зв'язку з виходом у світ книги «Березневий сніг») він при винесенні стягнення ще запропонував оголосити мені політичне недовір'я як керівникові письменницької організації? (в час обговорення мене я очолював Закарпатське відділення СПУ).

Були і з більш широкими плечима проти мене за безпорадного в літературі Угляренка.

Коли на засіданні парткомісії в ЦК КПУ в листопаді 1970 розглядалася моя персональна справа після апеляції виключення, секретар парткому СПУ Збанацький по моїй справі виступав з такою злостою особистою, що можна було подумати: а чим я покривдив самого Збанацького? Чим провинився перед ним самим? Чого він кипить люттям, якщо голова комісії (Грушевський) зберігає справжній такт і помірковану витримку? Гнів і підвищений тон в голосі Збанацького на республіканській парткомісії мене тим більше шокував, як я згадував, яким теплом ми старалися огорнути його з родиною, коли бував в Закарпатті й у нас в Ужгороді зупинявся. Звісно, подібне ніяк не належить у житті до втраг, а тільки спричиняється до глибшого розуміння: якими різними можуть бути люди в різних ситуаціях... Час пліне і час з пліном міняється. «Темпора мутатор ет нос мутамур ін іліс», – говорить мудре латинське прислів'я, що в перекладі значить: «Часи міняються, і ми міняємося з ними». Час і в моїй справі поволі поставив (і ще поставив!) на місце усе.

Вихід книжок «Теплий дощ», «Казка білого інею» не залишився без сліду. Туттам з'явилися перші відгуки, а виступи на сторінках «ЛУ» (Штось, Харчук), «Радянського літературознавства» (Беахурий), «Вітчизна», «Жовтня» (Марко) знову починають повертати до мене довіру читача і літературної громадськості взагалі. Московський журнал «Дружба народів» має намір опублікувати дві мої повісті, одну з яких я вже отримав для читан-

ня («Іванові журавлі»), «Молодая гвардия» на ближчі роки планує знову видання моєї книги (в цьому видавничстві я видався не раз), а найбільше для мене, все-таки, прихильне розв'язання проблеми з випуском двохтомника у «Дніпрі» – дай, доле, дожити!

Про те, що час не стоїть на місці, свідчить і одна публікація в «Закарпатській правді». Маю на увазі подачу в газеті під рубрикою «Митці оновленого краю» за 3 серпня. Газету надсилаю Вам для інформації.

Щікаво примітити.

В цій же «Закарпатській правді» читач мав змогу прочитати і публікації лево іншого характеру. Публікації ті стосувалися не єдино «Березневого снігу», але більше моєї особи. Не знаю, чи мали змогу бачити їх Ви коли-небудь, та цікавого у них не так багато. Більш сумного і нікому не потрібного. 9 березня 1969 року в «Закарпатській правді» були вміщені аж два матеріали ледве не на цілу третю сторінку – «Киття у кривому дзеркалі» за восьмою підписами моїх «земляків» і публіцистичний випад за підписом кореспондента «Закарпатської правди» М. Рішка та двох літераторів – Василя Поліщука і Василя Вовчка. Тут же цікаво звернути увагу. Матеріали в «ЗП» друкувалися поряд з добіркою «До 155-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка». Коли був би певний журналістський такт, в одному і тому ж номері газети ніяк не подавалися би матеріали на відзначення Кобзаря (портрет, ціла добірка матеріалів з республіки, в тому числі і «Лауреати Шевченківських премій») і публікації розносу місцевого літератора. Такт найперше мусів бути в тих працівників Закарпатського обкому, які відали питаннями преси. Маю на увазі колишнього секретаря Белоусова.

В липні одинадцять років тому в тій же «ЗП» було опубліковано статтю «Дійсність і позиція письменника». Стаття друкувалася відразу після виключення мене з членів КПРС, була редакційною. В підсумку не гадаю, аби подібні матеріали надто вже спричинилися до культурного будівництва на Закарпатті. Що вони (матеріали були тільки фокусом, в якому все акумулювалося, вираженням стану і атмосфери довкола мене) забрали від мене чимало здоров'я, нервів, вбили не один день для роботи за столом, сумніву нема і найменшого.

Не сумніваюся, що на Закарпатті в середовищі як літераторів, так і в видавничстві є мої «прихильники», яким аж надто шкода тої давньої уже похмурої атмосфери довкола мене. Без сумніву, що серед них і нинішній секретар парторганізації Закарпатського відділення СПУ Угляренко, серед них і директор видавництва Гвардіонов. Той самий директор, який в захопленні від Угляренка вже й томо, бо той «від чотирнадцятих років пише і публікується». Шкодує за похмурістю довкола мене і мій третій рецензент-анонім Балега. Уваляю, як багато радості він мав з того, коли знову дістав можливість поправлятися над рукописом «Криничної води», пімнувши тут таки «давні добрі часи».

Можливо, я дечому придаю надто багато значення, перебільшую. Та я знаю, що існує інерція не тільки руху вперед, але й інерція сумнівів, підозрін, упереджень, недовіри. Що це так, свідчення цьому батрахомиахія довкола і при «Кри-

ничий воді» в наших «Карпатах».

Звичайно, «Кринична вода» у світ вийде. Вийде не тільки тому, що книжка уже готова, відредагована, прорецензована В. Дончиком, що на неї написано дуже гарний редакційний висновок, що за неї виплачено 80 процентів гонорару. Вона вийде тому, бо вона є. Вона є навіть в тому разі, коли у ній нема того, що уявою жадає Гвардіонов – погано, коли про творчість й книги судять не по тому, що у ньому (у ній) є, а по тому, що хотілось би, що прагнулось би іще. Грубий і неправильний підхід...

При цьому усьому, Петре Мойсейовичу, не подумайте, що у мене гнітючий настрій. Ні. Мені просто шкода, що я іще не навчився відганяти від себе чарівною зеленію гілкою з ліщини отих «комариків», які крутяться-вертяться довкола й не тільки зузнять, але й тут-там пошпилюють, навіть псують кров...

Коли одного спекотного літнього дня в першій половині п'ятдесятих років ми подалися в маленьку мандрівку неподалік садиби моєї сестри (тут ми пробули з місяць) з покійним сином Мирославом, здавали розруйнований якимсь хлопчачо-лихим великий мурашник. Ми спостерігали руїну і те, як мурашки знову зносили потерян на купину. Синові я розповів зі своїх скупих знань про велику користь мурашок в природі, про їхнє велике значення в очищенні та охороні природи. Син слухав, слухав, а потім промовив: «Кожгоє вкусила одна мурашка, а він розкидав усю купину». Хоч в житті мені доводилося стічатися з багатьма сумнівними, недобрими, навіть лихими, підступними і просто злими, я знаю і те, як багато прекрасних людей стрічалося мені у житті. Як багато було саме таких, котрі мене утверджували в любові до життя і в радості з життя. Були це нерідко і такі, з ким я стірався зовсім не часто, не знаходячись в побратимстві, ба й не наважился б назвати їх своїми товаришами. Проте вони були справжніми товаришами з отим вираженням цього слова, яке на зорі радянської дійсності входило в побут і для взаємин замість слів титулованих...

Мій лист справді до Вас непередбачено затягнувся. Імовірно, після виходу «Криничної води» я озвусю до Гвардіонова з невеликим листом-відповіддю на його послання до мене від 1 вересня. Тут я спитав його про те, а як він часто стикався з фактами, коли сам я «пробивав» книги у видавництвах. Спитав його, як подобіте робитися. Спитав його іще про деякі речі там, де йдеться про елементарності в підході до літературних творів, оцінці їх... Ось-ось візьмуся за продовження роботи над твором, що вже до половини готовий. А далі робота над романом «Коліска». До праці над романом готуюся з двадцять літ, відносячи сюди не тільки гуртування та осмислення матеріалу, але й набування практичного професійного досвіду писання творів. Певен у тому, що літератор в міру можливого повинен рости від книги до книги. Його тут не зрівняєш з тим струбином угору, якому потрібна тільки фізична сила та молодість. Хоч буває по-різному. Хтось в молодших літах у літературі здатен брати «висоти» більші, як пізніше.

Особисто мені прийшлося важко робити й перші кроки в новелістиці (було «Задля того, що». – С.К.) тому, бо сам я не вивчав української мови, мало читав саме української літератури в народній школі, потім в гімназії, а перші спроби написав на мові російській. Мені було за 22, коли до нас на Закарпаття прийшла радянська дійсність, мене

звинувачували в наслідуванні Стефаника, а Стефаника ще я і не читав. Прочитав тоді, коли чув дорікання в наслідуванні. Лесю Українку, Франка, Коцюбинського, ба й самого Шевченка я прочитав тільки після визволення. Звичайно, куди легше тим, хто мав (і має нині) змогу припадати змалку до джерел рідної культури, літератури за тих, хто подібного щастя був позбавлений. Зовсім недавно я отримав листа від одного свого побратима в ЧССР після зустрічі з ним у Празі цього літа. Колиш товариш цей писав просто прекрасні поезії. Поезії з великим ніжним почуттям. Опинившись в умовах відірваності від рідного кореня і дерева (живе в Празі), він згодом відчує, що позбавлений знання мови. Відсутність знання позбавила його можливості творити, коли усвідомив: починати вчитися мови – пізно.

Одною з найбільших радостей, повторюю, є для мене вістка, що такі двоєтунки буде. І тут не обійшлося без людської мудрості, комуністичної чутливості поспіль з уважністю й тверезістю. Чимало доброго зробив для того, аби я двохтомник мав, сам директор «Дніпра» Олександр Ляронович (Бандура. – С.К.). Зробив це такі після прочитання «Теплого дощу» і «Казки білого інею». Останні книги переконали його в мені як у літератора. Знайшов я чимало прихильність у нашому обкомі партії, в ЦК КПУ, зокрема у його відділі культури з участю завідувачого. Не стояв осторонь цієї справи і мудрий, чутливий Борис Олійник (не в приклад колишньому Юрію Олешу-вичу!) – мав розмову по моїй справі теж в ЦК КПУ. Згадуючи все, я знову ж повертаюся до того трольбояка з вечора Дмитрового (Павличка. – С.К.), коли Ви перший «подали сигнал», насторожили мене. Ну і, звичайно, спонукали до активного діяння. Згадую це з вдячністю. Чи не тоді я відчує Вас вперше серцем і душею? Адже ми знайомістю особистого не мали («знайомі» особисто не були) виправлено так, як у тексті. – С.К.), а Ви, як головний редактор видавництва, зовсім не зобов'язані були видавати «секрети» планів тим більше, коли вже ці плани коректувалисядесь вище... Ви поступили поджентльменськи стосовно мене, а я вчасно міг щось чинити, до відповідних товаришів звертатися.

Дорогий Петре Мойсейовичу! Коли я звернув увагу, яким вишшов лист до Вас неуможливо і немилосердно довгим, подумав, що будете мати підставу запідозрювати мене в графоманстві. Тришки втішився я при тім, коли поміркував: але, все ж, у графоманстві не зможе мій адресат звинуватити мене, беручи до уваги роботу в прозі. А це і є головне.

Говорили Ви зі мною про те, аби надіслати Вам щось з оповідань взагалі. Коли отак зирнув по оповіданнях з книги «Кринична вода», побачив: всі вони довгі-предовгі, окремі навіть за 50–60 сторінок. Маленькі повісті, імовірно. Як їх подавати до газети? Матиму щось вдатне, запропоную.

Оце, здається, і все.

Просив би Вас не викидати в кошик «Опівкумі турботи», оскільки цей екемплляр з мого авторського редакційного примірника рукопису. При нагоді в Києві я його од Вас заберу. А зараз просто пробігніть очима. Справді не знаю, чом так у видавництва збурилися проти цієї речі.

Добра Вам і щастя. А головне при всьому злов'яз!

Щиро Ваш
Ів. Чендей

Ужгород, 11–12 вересня 1980 р.р.

У ЮВІЛЕЙНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ РОНДЕЛЯ «НА БЕРЕГАХ АЛЬТИ»

Ось і відбувся культурно-мистецький захід, який, без перебільшення, виводить Бориспіль на новий, вищий щабель, додає нових балів у надбанні репутації міста високого культурно-освітнього рівня. Організаторами Міжнародного фестивалю ронделя є Національна спілка письменників України, Бориспільська міська рада на чолі з міським головою Анатолієм Федорчуком та Асоціація поетів-ронделістів України. Два весняні дні, 16–17 травня, стали справжнім святом любові, творчості, краси. Сюди прибули понад сорок учасників не лише з України, а й з Болгарії, Польщі. Наша країна була представлена поетами з усіх її куточків: від сходу до заходу, від півночі до півдня.

ЯК УСЕ БУЛО

Розпочався фестиваль в актовій залі Бориспільської міської ради, його урочисто відкрили міський голова Анатолій Федорчук та голова Національної спілки письменників України Михайло Сидоржевський. Далі – ювілейний концерт, приурочений тридцятиріччю народної академічної хорової капели ім. Павла Чубинського (художній керівник та диригент Дмитро Радик). Окрім відомих біблійних текстів, в музичному супроводі й виконанні хору лунали поетичні твори голови Асоціації поетів-ронделістів України Миколи Боровка, які з ними органічно сполучалися, вкотре доводячи цим переваги ронделя та поетичний талант автора.

Цього ж вечора відбулася творча зустріч членів Асоціації у літературному кафе «Шапка Мономаха». Вирішували організаційні питання, зачитували власні поезії. Також вручили членські квитки новим членам Асоціації поетів-ронделістів України Ніні Габінської (м. Бориспіль), Олені та Геннадію Горювим (м. Обухів), Олегу Майбороді (м. Кам'янець Дніпропетровської області), Михайлу Милому (м. Костянтинівка Донецької області), Лілі Руденко (м. Миронівка Київської області), Вікторії Шевель (м. Перещепин Хмельницький), Лілі Яцковій (м. Летичів, що на Хмельниччині). Заступник голови Асоціації поетів-ронделістів України, член НСПУ Володимир Литвин провів презентацію книг і публікацій поетів-ронделістів, а їх лише протягом останнього року було чимало. Це «Недільне двокнижжя» Миколи Боровка та інші його збірки, збірка нових ронделів Ніни Ігнатенко «Ходить поплід вікнами безсоння», збірка поезій поета з Борисполя Андрія Бендика «Ностальгія», в якій є розділ ронделів, збірка ронделів Лілі Яцкової «Рон-де-лю-бо» з оригінальною передмовою В. Литвина, антологія поезій про Бориспільський край «У Борисполі вишні виспіли», журнал «Фію» з антологією ронделів 26 авторів «От і рондель: стрункіш одстрілі і грацій», антологія сучасного українсько-болгарського ронделя «У колі ронделя / В світла на рондела» (українсько та болгарською мовами).

Другий день розпочався виступами учасників у навчальних закладах міста і продовжується літературно-мистецьким форумом «Поезії безмежні береги» у культурно-розважальному комплексі «Бархат» (веду ча член

Національної спілки письменників України Світлана Дідух-Романенко). Приємним моментом стало вручення літературних премій «Рондель року 2018». Лауреатами стали Ольга Савченко-Гнатюк (м. Кіцмань) та Микола Федоров (м. Бориспіль).

Цього року цікавою приємною новациєю стало нагородження найактивніших учасників – організаторів, помічників, меценатів, поетів – Медаллю Асоціації поетів-ронделістів України. Нагороду отримали М. Боровка, А. Федорчук, М. Сидоржевський, В. Литвин, В. Барна, М. Федоров, О. Савченко-Гнатюк, В. Женченко, О. Гордон, Н. Ігнатенко, І. Гайворон, О. Кіс, Л. Пасенко, С. Таншора, О. Гур'єва, М. Каліев, Н. Герджиков, О. Сич, В. Шалімов, Н. Погрєба.

РОДИНКИ ПОЕТИЧНОГО СВЯТА

А як без них?! Саме вони додали ювілейному заходу особливого шарму. Так, однією з приємних несподіванок стало читання міським головою власних ронделів. Виявляється, як пошаргував А. Федорчук, «бачила ронделів заразна». Тож ширі оплески заслужив цього разу не як очільник міста, а як поет.

Новациєю стали незвичайні поштової листівки. На кожній – текст ронделя і художня ілюстрація до нього. Такі незвичайні листівки, що сприяють популяризації рондельної форми вірша, друкуються у м. Рівне. Їх показала першого фестивального дня Ірина Мельник, член оргкомітету, голова Рівненської обласної організації Асоціації поетів-ронделістів України, член НСПУ.

Нагороди, відзнаки, подарунки від зарубіжних друзів також можна вважати своєрідною «вишенькою на святковому торті». Та, власне, кожен рондель, прочитаний його автором, ставав маленьким відкриттям творчої особистості.

ЗА КАДРОМ

Звісно ж фестивальному святку, що відбулося, розкриття непересічних талантів передувала копійка кількामісячна робота. Тож як не згадати тих, хто сприяв його проведення. Найперше треба віддати належне координатору проекту, батьку ронделя, так його подеколи називають, Миколі Боровку. Саме з його ініціативи відбуваються ці яскраві свята поезії, саме він своєю творчістю надихнув на написання ронделів багатьох талановитих людей. Без перебільшення, ронделі докорінно змінили їхнє життя, зробивши його цікавішим, наповненим справжньою поезією. Та й підтримка цього рідного фестивалю меценатами відбулася саме завдяки зусиллям пана Миколи.

Так вже судилося (працюємо в одному кабінеті), помітила, скільки праці та сил доклав до підготовки фестивалю В. Литвин, відповідальний секретар оргкомітету, заступник голови Асоціації поетів-ронделістів України.

Спонсорами V Міжнародного фестивалю ронделя стали ТОВ «Світспромсервіс» (генеральний директор Світлана Танцюра), ПРАТ «Бориспільський комбінат будівельних матеріалів» (голова правління Ігор Шалімов), ТОВ «І. М. Інвест» (директор Олег Оніщук), ТОВ «Трест Бориспільськбуд» (директор Олександр Сич), Бориспільське районне споживче товариство (голова правління Костянтин Струков), ПАТ «АТАС-Бориспіль» (директор Сергій Пасько), ФОП «Ломако Володимир Данилович».

НАТАЛІЯ МОЖАЙКИНА

«ІЗ СЕКРЕТІВ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ» СВІТЛАНИ КОРОНЕНКО

Тарас САЛИГА

(Містерії: поезія. – К.: Ярославів Вал, 2019)

Закінчення. Початок у чч. 9, 10

Невідомо, чому в антологію «Вісімдесятники» І. Римарук не ввів віршів ще одного представника цього творчого покоління Тараса Унгуряна. Василь Герасим'юк у передмові «Так побачити хочу тебе» до книги Тараса Унгуряна «Преображення» теж дивувався, що «Унгуряна чомусь рідко зараховували до 80-тників». Мабуть, тому – пояснював собі В. Герасим'юк, – що в Т. Унгуряна мало було поетичних збірок. До речі, його, як і С. Короненку, у літературу благословив Іван Драч. Якщо б розглядати типологічні зв'язки між творчістю Т. Унгуряна і С. Короненку, то вони суттєві. Зокрема, йдеться про його опатний том «Преображення» і про збірку віршів «Людина вдосвіта» та «Пречиста сила». У цих двох невеличких книжечках містично-символістичні епіцентри більш, ніж близькі до таких містерійної поезії С. Короненку.

Анатолій Погрібний, висловлюючись про Унгуряна «Преображення», згадав працю американця Раймонда Муоді «Життя після смерті», яка пробудила запам'ятовані атеїстів від їх «непростовних» догм про неможливість «звершення чуда», навіть свідчення людей, котрі бачили «той світ», та наголосив на бестселеру «Книга Янголів» Софі Бернхем, який «майже повністю зруйнував догматику про неіснування потойбічного світу. Адже у «Книзі Янголів» описані реальні історії людей, які зустрічалися з небесними істотами».

Не сумніваюся, якщо б А. Погрібному довелося тлумачити містичну суть поезії С. Короненку, то він брав би той шлях, що й до Т. Унгуряна. Він для пізнання їх творчості якраз доречний.

Приваблює суєтні вірші С. Короненку. Авторські рефлексії такої лірики відкрито сугеровані в духовну сферу: «І захоється тиш якоїсь в столітній оці глушині, / В цім хрещатичькім хаосі, в цім золотім промінні / І захоється теплою музикою, музики в гушавині / Цих солодких осінніх дощів на майдані печальнім.» [...] І клекоче в тобі буревійний похмільний екстаз, / І гуркочуть світи, що летять над притихлими нами. / І камінець прозорий на пальчику звється топаз, / І каміння столітнє над нами зовється домами. // І така нескінченна й повільна, як тихий гекзаметр, вода. / Я закутую в шарф захолюю і сплакану душу, / І худенький рядочок, неначе біда молода, / На папері приступить слъзую із мокрого плъшу...»

Вірші населені упірами, чаклунами, в них чути «сатанський плач і сатанський регіт», де «вільми поряд із монастирем попак танцюють» і «вільмами вестелено шлях», де ворожбитство і лунає «слово чаклунко старих», зрозуміло, і вони суєтні. «Не пишється, а відьми крилами по півдню шурхотять... / Не пишється, а відьми дихають і димом повніться вікно. / Й рудою висохлою стріхою спливає сонячне вино. / ... Відьом гарячий тепле черво до чорних тулиться чобіт, / А поряд попід чорним деревом

Світлана Короненко і Михайло Стабошчицький

вже гострять кігті чорний кіт. / ... Не пишється! Дими і коливо. Таємні знаки й німота. / І відьом темних білі голови, і срібні очі у kota».

Коріння цього «чорного населення» в українській фольклорно-міфологічній традиції. Персоніфіковані образи Вітру, Дощу, як і образи Осені, Літа, Весни, Зими, теж дихають етнонаціональним міфологічним духом століть. Особливо вишкравлена художня субстанція Води, її народна ритуальність. Тут у нас неймовірно багата і прекрасна традиція. Генетичне коріння таких віршів... саме у ній. Художня парадигма Води й Дощу в інтерпретованні С. Короненку виглядає безмежною і заслуговує окремого ґрунтовного дослідження.

Що знали про воду? Долонями брали ту воду – донести до губ, як палаючи срібну свічу, і не обпектися, а спрагу невловено втишити – о, скільки обпалених пальців за нами летить!

Що знали про себе? Хіба що: ось горло, ось крила!

І подив взаємний – як щемко і схоже летим, що навіть озватися не можна, бо води високої, і можна вночі захлинутися від світла й води.

Ще у XII ст. Кирило Туровський твердив, що з прийняттям християнства на Русі вже не будемо в поклоні до бога Сонця – Вогню і бога Джерел – Води. Проте в народі й досі зберігаються розмаїті вірування. Вода у його свідомості – поняття багатозначне. Водою, як і Вогнем, осяцаються і тілесно, і духовно. Вода має свій зв'язок між світом реальним і світом ірреальним, містичним. Вода виступає символом вічності та плінності часу. За дохристиянськими віруваннями цар Вогонь і цариця Вода світ створили. Звідси і Великодні гаївки, і Великодній «обливання понеділок», і свято Купала. Усе це лежить припане десь там на споді нашої душі й раптом в етноміфологічних віршах С. Короненку оживає, священне подіє і воскресє в тобі: «Тисячі років ішов подіє таємного вірша».

«Скажу вам одну цікаву річ для критика-психолога, – 28 травня 1893 року писала Леся Українка до Осипа Маковєя, – часто поетів поетичний настрій буває від погоди, – одні найбільше пишуть навес-

ні, в чудову погоду, другі можуть писати під час осінніх дощів, – у мене ж настрій залежить найбільше від того, яка погода в душі, і я пишу найбільше в ті дні, коли на серці негода...»

Дочка Прометєя чітко розмежувала «негоду в душі» (цебто затижну дощову надокучливість), що спричинювала її душевний стан від метафізично-іманентного образу дощів осінньої пори та пори якоїсь іншої (весняної чудової погоди), котрі психологічно сприяють чиямусь інтенсивному поезітворенню. «Дощові» вірші С. Короненку мають свій містично-міфологічний зв'язок між земним і небесним. Натомлені колгоспні трудівниці «мудро сидять... на лаві біля чайного двора... і ведуть спокійну розмову... що візьмуться скоро вже до буряків – не дай Бог, як знову дощами обляже...» Можна сприйняти цей наче «простенький» сюжет як реалістичну замальовку недавньої кріпацької колгоспної праці жінки, де ні на що нема нарікань, а тільки роняться сумний роздум, а якщо відкрити заслону міфологічних підтекстів, то вірш набуває іншої вищої художньої «проби» – він уже не «простенький». І справді, сільські трудівниці підсвідомо відчувають, що святий пророк Ілля з волі Господа може викликати дощові хмари. Не дай Боже, щоб тоді, коли жінкам іти на буряки. Щедрий асоціативний простір (у даному випадку образ «дощу») «пересотворює» вірші С. Короненку на медитативну поезію.

Ще така екзистенційна інтерпретація «дощу»:

Вночі до хати попросився хтось, з тим ввійшов, у синях обтрусивши прозорий плащ, і м'яко опустився у темне крісло. Верго калатало його блакитне сорочко, і кризь шкіру я всі удари відчувала, а потім він волосся одхилив і два великих і прозорих ока на мене подивилися. «Ти – дощ?» –

Це нічне вилито – художньо-фесричний плід авторки, що зачарована казкою, вірять у її справжність. Хто ж цей «Хтось» із «блакитним серцем» у «прозорому плащі»? Господи, як гарно, що він

до когось приходить, як добре, що не всім зашкарубли душі.

Схоже, але цілком іншими наголосами розвивається тема із утаємниченою персоною «Хтось». Тут є своя наростаємнича таємниця, котру слід вилуштити з цієї загадкової герметики. Мабуть, сон нагадує про необхідність самоаналізу своїх вчинків та каяття і не лукавий самодокір за якісь із них.

Хтось стукав в дім. Хотів нам щось сказати. Сказати щось, але чи в тому справа? Він стукав в дім і була на нім печать Ні, не любові, а дурної слави.

Він стукав в дім, він був один, як протест, Він не просив ні щастя, ані долі. Він був, як біль чи як німий протест, Чи як суцільна змучена крамола.

І я йому води не подала, Я зачинила двері і ворота, Й гарячий дим торкнув мого чола, Й затопила дух сумна жарота.

...Мені був сон. І сон цей був, як дим, Як пасмо вітру чи як душа сухотна. Хтось стукав в дім, і він був молодим, Був молодим і був невідворотним.

Опосередковано чи ні, але вірш «Хтось стукав в дім...» наблизив нас до любовної (інтимної, еротичної) лірики, яка легко прокує екскурс у поезію Наталі Левицької-Холодної.

У Варшаві 1930 року вона опублікувала поетичну збірку «Вогонь і попіл», котра збудила неоднозначну критичну пресу. Зокрема, Святослав Гординський висловився: «Маємо, можна сміливо сказати, першу наскрізь жіночу, без ніякого позування книжку поезії в нашій літературі. Досі мало яка жінка в нашій поезії мала таку сміливість і уміння віддавати за таким сміливістю оте «вічно жіноче» жінки й показати, скільки для жінки значить кохання, настільки воно протравлює цілу її істоту і до якої міри її величності виростають такі почування, як любов, ненависть і задрітність... вона не соромиться своїх почувань, не прикрашає ніяким плащиком невинності...»

Через півстоліття сама ж Н. Левицька-Холодна про лірику своєї молодості скаже: «Вірші в мене виходили якось так... спонтанно... Ніколи не було якоїсь спеціальної спонуки... З теперішньої перспективи бачу... що це цикл жінки, яка починає з подружжя, потім приходить велике закохання, розчарування, відтак апатія, сум, і врешті поворот до себе».

Оте «вічно жіноче» жінки, що «протравлює цілу її істоту» та «писання віршів без якоїсь спонуки», на чому наголосив Святослав Гординський, якраз характерне Світлані Короненку. Наприклад, її вірші «Ох, не питай...», «На перехресті стаян, на перехресті осіннім», «Перекочує в яри», «Дивний жіночий каприз...», «Це не пісенний текст», «Мене повело не туди...», «Жіноча пісня» та ряд інших без підсолодження цитованих зігхань, без сентиментальних псевдомощей, без вульгарної розпустити – то іманентний подих життя, природна екзистенція людини.

Звідкіля ти ішов? Легко тануло світло. Пахло березнем, квітами й болем твоїм.

Я шептала: звідкіль ти? Звідкіль і навіщо?
Ти дивився і думає, що мала ж розтанути я.
А над містом літа шепотіли про нас,
незбагнених,
про любовне вино, від якого згоряють тіла,
про непевність оселі, про рук твоїх тихе весилля
і про тиху печаль, що над нами, немов знамено.

Поетеса Світлани Короненко олюднена.
Поетеса полюбляє жанр ліричного портрета.
У неї це не одописні вірші друзям та близькому оточенню, а психологічні портрети особам, що творчо чи якимось інакше пов'язані з нею. Їх вона знає, сказати б, із «сердини». Портрет-присвята Дмитрові Павличку «закритий» – герметичний, він увесь із метафоричної символіки, за якою життя і доля великого, але суперечливого Поета.

Дмитрові Павличку

В основі – драма і ткання провин,
й безумна ткала бже очей і серця,
і трем духмяних вивільх жоржин,
й небесних музик неवलουμε скерцо.

А вся біда – од віршів і води!
Куди ідеш і де твоє дорога?
Чомусь мені ти снишся молодим
отут, де трави, од води вологі.

Усе позаду, все – печаль і тлінь.
І фарба губ поблідла чи поблякла.
І всеохопна несыяткова лінь,
і подиху чи світла вже забракло.

Не плач, скажу! В плачах, скажу, твій дім
і нема кому зтерти з вікон слезю,
й сріблястий дощ на кучері рудім,
і дощ вчорашній на твоїм порозі.

Історіософська «краса і сила», «сила і краса» цього портрета у його болісній, але неокірливій правді. Тут нема жодних інтонацій, які б ранили поетову душу. Але є такі, що спонукають розмислювати над життям, самосповідатись. Є об'єктивний короненківський пієтет до поета. У ньому присутня така метафорико-символічна заковданість, яку до когось іншого не припасуєш. Навіть образ дощу має свою павличківську конотацію. У портреті живе Павличко та його молодість і Павличко нинішнього часу.

Дві різносюжетні присвяти поетеса задресувала Михайлові Слабошицькому. Присвята «Денно і ношно геній вергає труд натхненний» відкритим пафосом декларує його як невтомого письменника-трудівника активної громадянської дії. Сердечно-інтимна присвята другові життя Михайлові. Вона якась аж молитовно-сакральна: «І якщо я у щій великодній ранковій тиші / Перестану раптом писати солодкі любовні вірші, / Перестану бути задиханою і смішною, / Перестану тоби уночі шепотіти: ну, що ти робиш зі мною! // Перестану сміятись просто так серед дня – ні від чого, / Перестану хрестити тебе у далеку і близьку дорогу, / Перестану дивитись в очі твої кохані, / Перестану щасливе обличчя ховати у квітах весняних. // Слухай, мабуть, це буде якась чудна і дурна веремія, / Світ зупиниться і зіреться з коліс, наче в прірву: о, мамо мій! / Світ тобі і мені не поверить нізашо й ніколи, / Світ сміятиметься, світ пускатиме плітку по колу. // [...] А тепе, слухай, якщо я у щій великодній прозорій оглушливій тиші / Ше піду зі солодкі любовні обвітрені вірші, / Значить, вітер туде і тріпоче листок на гарячій каліні / І назустріч мені – твої очі, ранкові і сині. //»

Ліричні присвяти Іванові Малковичу, Григорові Гусейнову теж мають свої художні нюанси. Поетеса не допускає хоралу, а намагається впливати в характері портретованого суб'єкта найсуттєвіше, те, що, наче десь на споді душі. Це психологічний живопис словом. «Поема голосів», присвячена Григорієві Сковороді, містить портрети («Поет Арієль про свободу», «Пісня юного Лусіа»), «Містерій» (за Юрієм Кунносом), «Одне слово» (за Габрієлю Містраль) та

«Латино-американські мелодії» складають самотній портретописний масив медитативно-психологічних, а точніше, метафізичних віршів.

Кожна поетична епоха, як і кожен, навіть найвидатніший поет, – риторично запитував О. М. Веселовський, – «перебуває в атмосфері успадкованих давніх сюжетів та образів, «дозволяючи собі лише комбінації старих і наповнюючи їх тим змістом, який, власне, і становить новий прогрес перед минулим?»). Поетеса С. Короненко саме той поетичний матеріал, який не тільки потверджує творчий прогрес, але породжує і утворює самотній індивідуальність, «дозволяючи собі комбінації старих» для їх осучасненого наповнення. Впливаючись у «Портрет юнака П'єтро Бембо» (Рафаель) і «Портрет старого кардинала П'єтра Бембо» (Тиціан), Короненко вражає їх мистецтвознавчим аналізом. Інакше кажучи, вона пише портрети юного і старого П'єтро Бембо мовою поезії. При цьому постають портрети Рафаеля і Тиціана. Це, сказати б, «вищий пілотаж» художнього мислення. Її портретописна поезія, як і загалом уся – має свій «шарм».

З одного і другого портрета словесного: П'єтро Бембо юного і П'єтро Бембо старого годі вийняти, наприклад для цитування, рядки. Це неможливо, як неможливо із портрета живописного відняти якусь малярську деталь, акцентний штрих, бо все тут в єдності, сказати б, симультативне, сповнене синтезного мислення.

...А він, сотворивши музику своїх найсвітліших стін,
Вдивляється в очі Оранти: – О дівчино, не відступіться! –
Вдивляється в очі Оранти. Пратінь візантійських слів.
Очі ж такі неслов'янські: – О жінко, не збудьтєся карою,
Бо я вже зчорнів на музику, стоячи біля вас.
Сніг із волосся обтрусує, коси назад відкинете.
Погляд ваш, наче олово, стече по мені, неволуми.
А з мене лиш воску смертиночка, а з мене лиш попелу згариче.
Зведусь до бань на риштованні, а ви унизу, наче смерть,
Світїтєсь пальцями голими, світїтєсь мені долею:
Ваших очей візантїства й досі чомусь не збагнув.
А ви унизу красуетєсь – світу могого адиче:
Кожен пальчикок – свічечка! Цілунок зігну – згорить.
Худесенські плічки в серпанку із променисто-білого,
На льолю лиш хутро накинуте... Як же мене ви знайшли?
Таки ж ліси несходимі, такі ж сніги, що до пояса...
Дівчино, не оступіться! Там же не сходи – під!
Зливою пропала хочете... Як ви до мене добрались? –
Лоскочеться сміх у каплицях між ще не освячених стін,
І сміх маляра світїтєсь над сміхом жінки коханої...
Уже в тому храмі не молятьєсь – століття, як зойк єдин,
Минули, а з жінки і маляра – ні імені, ні порошиночки.
Хоч щось же лишитись малює, щось малює, щось, як біль,
Крім дива малярського генія – погляд візантійського...

Процес творення (як психологічний стан митця) – основне для Короненко. Її слово мусять проникнути в глибини цього стану. Маляр, розписуючи собор, «творить музику своїх найсвітліших стін». Вдивляючись «в очі коханої жінки», він малює Оранту. Автор вірша веде монологічну оповідь, у якій фіксує найтонший порух душі маляра, себто відтворює магичний процес постановки Оранти. Аналогічно було і при портретуваннях Рафаеля і Тиціана. В результаті з'явилися поетичні шедеври. Короненко блискуче увійшла в роль портретиста-живописця, залізнивши за собою роль словесного портретиста. Це чудесний дует в одній

особі.

Магія вірша, живопису тримає її у своєму полоні. Рефлексії чутливої і допитливої особистості нестримно плінуть у сферу самопізнання і самоутвердження бути собою. Раз-по-раз на цьому наголошуючи, поетеса не загрожує небезпека зайвих інтерпретацій уже від неї чужого. Наприклад, сенс творення «Акварельного портрета»:

Ти пишеш портрет акварельний. Мій срібний портрет.
Рука твоя довго чаклує над світлом мольберта.
Портрет твій про мене, але на портреті не я.
Там в когос вдивляється срібна сайлива красуна.
Художнику, стій! Зупини свій мистецький політ!
Я знаю, невдачна, але хочу бути собою.
...Але ти мовчиш, ти уперто й затаю мовчшиш на кожне з моїх зауважень, художнику дивний.
А потім поволи убік відкладаш мольберт і дивишся довго, і дивишся так незбагненно: «Це, дівчино, спроба лише написати портрет, портрет твоїх віршів, а не обличчя твого!...»

Увільню зрештою спробу аквареліста. Вгляньмося у портрет, в його художню магію... Психологізм, невизначливість генетична, святість роду, драматизм колізії, виразне ментальне «я», шемливий ліризм, музика слів, образів, мови забирає тебе у свій полон:

Вечірня скрипка виникне, і дощ на склі віконнім, мов прозоре сито,
і дух старих книжок, і те тепло сухотних пальців діда на волоссі
могого батька, котре він і досі ще пам'ятає, мов нестерпний сон,
і голос жінки дідової раптом до мене через тридцять довгих років;
«Не треба так дивитись, онуко, його очима. Як змогла природа так повторити одне обличчя в іншому?...»
І батько із непам'яті своєї з одним щемим спогадом зітхне,
в моє обличчя юне задивившись...
І тільки скрипка гратиме у хаті, і дощ на склі віконнім, і тепло прозорих пальців дідових у хаті світїтиметьєся юно й всевідчутно.

Як на мене, то – це спроба портрета вірша «Вечірня скрипка виникне, і дощ...» та віршів йому співзвучних. Можна намалювати портрети ще багатьох інших віршів. Але узагальнений портрет усіх віршів буде написано. З'явиться не віртуальний «хтось», якому до снаги пізнавати секрети поетичної творчості.

У якій простір поетичних візій С. Короненко не глянь: магично-реалістичної, інтимної (любовної, еротичної), пейзажної, релігійно-сакральної, живописної, портретописної, громадянської, музикальної... скрізь пафос відкритих емоцій і розкрителена метафізична асоціативність. Художня стихія від бурлеско-хімерних настроїв до серйозних реалістичних оглянь супроводжується самодостатністю онтологічною.

Є поети, які пишуть, не зупиняючи пера і множать незліченну кількість віршів-близнят, один на одного схожих – в результаті губиться їх вартість, хоч у них дотримано достатньо високого рівня версифікації, культури мови, слова, але загублено чуття міри, кількості, втрачено стримок механічного тиражування себе самого. Але є такі поети, що пишуть вірші тільки тоді, коли вони до них приходять. Якщо ні, то вони себе не насилують, хоч їм вистає технічного вміння, аби римувати чи складати вірші першомовні. Це властиво високим письменницьким авторитетам, класикам літератури відкладати перо (здаймо В. Стефаніка), коли муза обирає «перпочиноку» і йде у «творчу відпустку». Повертається вона злітає чині, то – як до кого... До С. Короненко повернулася. Тому у неї – два суверенні творчі періоди. Вони, хоч і суверенні, але поєднані між собою енергетично.

Літературний погляд на роль жінки у військових конфліктах

В Інституті філології відбулася лекція відомої кіпрської письменниці Констанції Сотеру, що перебувала в Києві для участі в Книжковому Арсеналі-2019, присвячена «жіночому літературному погляду на проблеми війни та суспільного розбрату».

Зустріч була організована спільними зусиллями Посольства Кіпру в Україні, одеського філії Греського фонду культури та Центром еліністичних студій та греської культури імені Андрія Вільєцького Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Лекція відбулася під егідою ЮНЕСКО, оскільки, за словами посла Кіпру Луїса Телемаха, «сучасний світ переосмислює важливість внеску жінок у встановлення миру в світі». На зустріч були присутні посол Вірменії Тигран Сурянян, консул Греції Александрос Бударіс, представники посольств Греції та Кіпру, члени спільнот ківських греків, науковці, студенти.

У своєму виступі Л. Телемаху наголосив, що нове покоління кіпрських письменників намагається змінити ракурс на драматичні історичні події 20 ст., приділити увагу історіям звичайних людей, з яких постає складна будівля національної історії. Пан Посол підкреслив важливість знайомства та діалогу між українськими та кіпрськими письменниками, адже події українського сводження – війна, окупація, біженці – мають чимало спільного з досвідом кіпротів, який, зокрема, знаходить своє відображення в літературній творчості.

Тема жіноцтва та фемінності є центральною для творчості К. Сотеру. Однією з проблем літератури є те, що «жіночий погляд», як правило, виражається через чоловіче письмо. Чоловіки продовжують представляти в літературі жінок, однак це сприяє відтворенню чоловічого бачення жінки. Сучасна література намагається наблизитися до екзистенційних джерел людського ества, звільнити їх від узагальнень, нав'язуваних ідеологіями. «Історія є словом жіночого роду; вона має повернутися до жінок, належати також й жінкам». Це, зокрема, знаходить відображення й у використанні К. Сотеру мови. Офіційна історія – історія чоловіків – в її текстах оформлюється за допомогою димотики (літературна новогрецька), тоді як жіночі наративи містять у собі діалектну основу. В усних оповідях жінок Кіпру (грецька та туркеня, християнок та мусульманок) постають альтернативні системи цінностей, на які суспільство нині зобов'язане звернути увагу.

ЦЕНТР ЕЛІНІСТИЧНИХ СТУДІЙ ТА ГРЕСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ АНДРІЯ ВІЛЬЄЦЬКОГО ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЗА СЦЕНАРИЄМ ВСЕВИШНЬОГО ПОСТАНОВНИКА

Тетяна ДЗЮБА

1. ЖИТТЯ ЯК РУХ

Років із п'ять тому, зустрівшись на одному літературному заході в Німеччині з талановитим поетом, членом Спілки чеських письменників та ПЕН-клубу Чеської Республіки Міланом Грабалом, я й гадала не мала, що колись це знайомство знайде несподіване продовження. Мілан був улюбленцем товариства, де з'являвся, там чулися жарту і сміх. Пам'ятаю, якось за сніданком він розповідав, що чеський вислів «черстве печиво» означає свіжа випічка... Співливо не так уже й багато часу – і я читаю на висівці над яткою із запахущим, шойно з печі хлібом: "Čerstvý chléb", задивляюся на небо і площі Брно, з якого ближче до Відня, ніж до Праги; з якого курсують електрички до Братислави та Будапешта...

Але про все по порядку. Спочатку Мілан Грабал та знаний чеський українціст Петр Каліна переклали мої вірші чеською. Далі за ними театр «Агадір» створив виставу «На крилах надії». Тоді ще й з'явилася нагода завітати з лекцією до Масарикового університету.

Брно асоціюється з іменем Томаша Масарика у багатьох. Саме тут майбутній перший президент Чехо-Словацької Республіки, видатний науковець і політик вступив до німецької гімназії, боронив свої погляди перед її учителями, наполегливо займався самоосвітою. Гімназійний курс він завершив у Відні, там же став студентом університету. У 32 роки Масарик володів англійською, французькою, російською, польською, італійською, арабською і, зрозуміло, чеською та німецькою мовами. До безперечних його заслуг належить ініціатива створити Чеську Академію наук, окрім Празького, заснувати й інші національні університети. Наукова сумлінність спонукала реформатора предявлятися до тих учнів, які вважали Краледворський рукопис містифікацією.

Томаш Масарик був неординарним політиком, як колись, так і сьогодні, він має і гарячих прихильників, і палких опонентів. Нам цікава, насамперед, його діяльність, пов'язана з українськими питаннями. Адже, як відомо, після розпаду Австро-Угорщини Підкарпатська Русь два десятиліття (1919-1939) перебувала у складі Чехословаччини. У дорозі до Брно празжанин Петер Гілавачек перекоував мене, що у період Масарикового керівництва Чехо-Словацькою Республікою країна стала однією з найдемократичніших у світі. За «Масарикової доби» в Закарпатті відбулося чимало позитивних змін в економічній, соціальній, культурній, освітній сферах. Громадський діяч справедливо користувався пошаною серед різних національностей і суспільних верств.

Дійсно, екскурсоводи в Ужгороді та інших куточках Закарпаття розповідають про спорушення у цей період будівлі та прокладені комунікації. Навіть сакуру, котра шовесні буде на вулицях Ужгорода, вважають завезеною за чеської влади. Волонтери Масаріку дорікають тим, що не дотримав-

Назнімку, письменниця, журналістка науковець Тетяна Дзюба – на сходах храму м. Брно, Чехія.

ся обіцянки надати краю автономію, а також демаркацією між Закарпаттям та Словацькою, внаслідок якої землі, заселені українським етносом, відійшли до сусідів. Пікаво, що перший пам'ятник президенту Чехословаччини в Ужгороді встановили ще за його життя – 1926 року, зараз у місті є бронзовий бюст політику.

Масариківська Прага міжвоєнного періоду прихистила українську політичну й творчу еліту після поразки у визвольних змаганнях 1918-1923 років. У столиці Чехословаччини і на її околицях з'явилася велика кількість українських культурних і наукових установ та інституцій, творчих спілок, періодичних видань. Зокрема, постали Український Вільний Університет, Український педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Українська господарська академія в Подєбрадах. Сформувалися пражські поетична, мистецька й археологічна школи. На еміграції жили і працювали першорядні українські вчені: Дмитро Чижевський, Дмитро Антонович, Михайло Грушевський, Іван Пулюй, Олександр Колесса, Дмитро Дорошенко, мейнат, видавець і публіцист Євген Чикаленко. Український портрет Праги творили такі славетні поети, як Святослав Гордінський, Євген Маланок, Олександр Олесь, Олена Теліга, Леонід Мосенда, Юрій Липа, Оксана Лятуринська...

Ім'ям свого чільного політика чехи назвали другий за величиною вищий навчальний заклад країни, у якому є українське відділення. Життя любить сплітати хитромудрі сюжети. У різний час у Масариковому університеті читали лекції мій викаладач у студентські роки, нині академік Олександр Пономарів, знаний вчений, з яким маю спільне коло наукових інтересів, Євген Нахлік. А сучасних авторів, котрі приїздили сюди з літературними акціями, взагалі, не перелічити. Українську гуманітаристику в Масариковому університеті вивчали Люція Ржегоржикова – директорка Чеського центру в Києві, Ріта Кіндлерова – перекладачка новітнього українського письменства, зокрема романів Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів», Юрія Винничука «Легенди Львова».

Сьогоднішні студенти-українці, чехи з походження, вільно володіють україн-

ською мовою, аналізують творчість українських майстрів слова – Ліни Костенко, Марії Матіос, їх молодших колег по перу, долучаються до дискусій, є цікавими співрозмовниками...

Утім, Брно пов'язане не лише з долею Томаша Масарика. У цьому місті народився і виріс один із найвідоміших письменників XX століття Мілан Кундера, здійснював свої відкриття засновник теорії про спадковість, батько генетики, біолог, ботанік, абат Грегор Мендель. У Старобренському монастирі нині знаходиться музей вченого. Хоча для пересічних громадян Старобренський монастир асоціюється з іншими винаходами – у його броварні колись варили пиво, яке дало назву відомій чеській марці. З-поміж сортів напою, окрім традиційних, існують і спеціальні, вони готуються кілька разів на рік, – скажімо, особливе темне вариться на Різду, зелене – у Зелений (Кле-чальний) четвер.

2. ЖИТТЯ ЯК ГРА

Брно – місто театрів. Приміром, «Редута» має понад трьохсотлітню історію й уславився тим, що колись у його стінах виступав 11-річний Амадей Моцарт із сестрою Наннерл. На згадку про цю подію перед старовинною спорудою встановлено виступальний пам'ятник генію. На високому під'єздальній юній композитор, з одним крилом за плечима, балансує на клавиркорді.

Прем'єра спектаклю «На крилах надії» театру «Агадір» (директор Ondřej Fučíman, головний режисер Мілена Фуціманова) відбулася в центральній міській бібліотеці імені Іржі Магена, що теж символічно. Адже Іржі Маген був не лише бібліофілом, першим бібліотекарем міста Брно, організатором його культурного життя між двома війнами, журналістом, а й драматургом і театральним діячем. Ім'я Магена носить також широко відомий брненський театр.

До початку вистави вдалося трохи подивитися книгозбірню. Значне місце у її діяльності відведене інноваціям. Бібліотека пропонує тематичні кейси, електронні книги, уславилася акцією «Трамвай читає». Містияни досі пам'ятають той старенький трамвай-вітрину, що курсував вулицями, прикрашений цитатами з художніх творів та рекламою культурного осередку; пасивні поїздки із книгою, акції для дітей. Важливий напрям роботи бібліотеки презентація та популяризація нових видань – у розмаїтій формі.

Поетична вистава, коли можна почути власні твори у чудому, але від того не менш виразному й чуттєвому виконанні, побажити спінене трактування художніх образів – шось особливе та неповторне. У тло спектаклю «На крилах надії» органічно вплелася музична композиція. Актори (Кароліна Харватова, Міхаела Каменска, Зденка Поспішлова, Мануель Елвір) грали з натхненням. Взагалі, «Агадір» – самодіяльний колектив. Музики й виконавці ролей заробляють на хліб насущний, працюючи в інших галузях, але без театрального кону не уявляють свого життя. За своєю суттю це новаторський театр, для якого багато важить синтез технічних засобів і м'янер, імпровізація. У той самий час він впізнаваний, зі своєю особливою стилістикою.

3. МИ БУЛИ ТАКИМИ, ЯК ВИ. ВИ СТАНЕТЕ ТАКИМИ, ЯК МИ

Брно оповите легендами. Моравську столицю називають містом неправильного часу, гостям розповідають про її символи, витівки архітекторів. Якщо горішній град ховає стільки таємниць, то що й казати про його підземелля, котрі я оглядала у товаристві українсько-чеської письменниці Олени Лань.

Довгий підземний лабіринт пролягає під площею Капустяний ринок. З 15-го століття і дотепер на торжищі продавали овочі та фрукти, гончарні вироби, квіти. У підвалах під майданом у давнину зберігали різноманітні продукти, вино та пиво. Постійна температура дозволяла використовувати галерею як своєрідний холодильник. Під час невпинних воєн підлілля слугувало місцем сховку для громадян. Сьогоднішній вигляд екскурсійного маршруту сформувався в епоху бароко. В експозиції музею – приміщення для зберігання харчів, винний підвал, пивниці, історичний шинок, виставка освітлювальних засобів (канделябрів, менор, жирадолоїв, газових ламп), лабораторія алхіміка, катівня, якої в дійсності тут не було. Аудіогід п'ятьма мовами доповнює картину давнього побуту міста. Брненський підземний склеп майстра монетного двору подає про забуте ремесло чеканки монет.

Все це стосується прижиттєвих реалій. Місто мертвих асоціюється, у першу чергу, із кістяницею костелу Святого Якуба. Вже у 13-му столітті поряд із храмом виник центральний міський цвинтар. Тоді територію поселення обмежували оборонні мурі. Земель некрополя не вистачало, епідемії холери та чуми, збройні конфлікти поповнювали сумний уржнок. Поховання стали кількашаровими та тимчасовими: кожні 10-12 років могили відкривалися, останки переносилися до спеціальних кістяниць, – і на цьому ж місці хоронили інших небіжчиків. У так званому нижньому храмі – під клявопищем та костелом – накопилися рештки понад 50-ти тисяч спочилих. За розмірами ця кістяниця друга в Європі і поступається лише паризьким катакомбам, де рахунок людей вимірюється мільйонами. В осуарії грає приглушена музика віолончелі, встановлені сучасні скульптурні композиції. Звіддаля стіни і стовпи трикамерної критини, відкритої для відвідувачів, здаються витесаними з нідруюватого вапняку, зблиська видно, що вони складені з різноманітних людських кісток. Тут знаходяться також дві унікальні дерев'яні труни епохи бароко, на яких розписані зображення Христа та гарний декоративний розпис. Кістяниця костелу Святого Якуба позиціонується як об'єкт пам'яті. В іншому чеському осуарії – у Седлеці, поблизу міста Кутна-Гора, є прикраса з людських останків: грандіозна люстра, хрест, герб Шварценбергів, декорації на стінах – елементами арт-індустрії.

Муміфіковані тіла відомих городян, церковних ієрархів та монахів можна побачити у брненському монастирі Капуцинів. В одному з його склепів є філософський надпис: «Ми вже були такими, як ви. І ви також будете такими, як ми».

Пам'ятай, що потрібно бути самим собою, щоб уміти любити (В.Леві)